ſtiæ ſalutaris rite cōpleuit, diffundēdamq́ in populū pacē miniſtro dedit: & cōfeſtim pax & ſalus integra reddita eſt mulieri. Fugato diabolo, mulier mentis ſuæ compos effecta, redditis cum rōne ſenſibus, reuoluta intra fauces lingua, deum cōfeſſa gratias egit: & intuita curatorem ſuum pedibus eius aduoluta eſt. Ingens per eccleſiam attollitur clamor, perſonant æramēta, benedicitur ab omnibꝰ deus: excedit ueneratio modū: & ſeruū dei gratulabunda ciuitas, liquefacta charitate, incredibiliter ueneratur.

IAm Papiam aduenerat, & fama uirtutū aduentū eius præceſſerat, & cū debito gaudio & apparatu tātæ gloriæ uirū ciuitas lætabunda ſuſcepit. Et ne diu populi deſideriū dilatio ſuſpēderet, qui ſicut Mediolani miracula facta audierat ſignum ab eo optabat uidere: aduenit repente poſt eum ruſticus quidā, qui de Mediolano ſecutꝰ eum fuerat, uxorē dæmoniacā ſecū adducēs: quā ante pedes eius lachrymabili uoce intrinſecas ꝓteſtans anxietates depoſuit. Nec mora: ī cōtumeliam abbatis per os miſeræ mulieris diabolus locutꝰ eſt: & irridēs ſeruū dei, nō, inquit, me de canicula mea hic porrulos edens, poterit expellere. Multa in hunc modum in uirū dei iaculabatꝛ conuicia, ut blaſphemiis prouocatus impatiēter ferret opprobria: & confunderetꝛ in præſentia populi, cum indignis ſe audiret ſermonibus laceſsiri. Sed uir dei aſtum eius intelligens, irriſorē irriſit: & ultionē nō ipſe expectans, ſed ad deū remittēs: ad eccleſiā ſancti Syri dæmoniacā duci præcepit. Voluit quippe curationis illiꝰ gloriā dare ſancto: & primitias oꝑationū uirtuti eiꝰ aſcribi. At uerò ſctūs Syrꝰ ad hoſpitē ſuum remiſit negotiū: nec in eccleſia ſua quippiā ſibi deferens, intactū opus reduci uoluit ad abbatem. Reducitꝛ igitꝛ mulier ad abbatis hoſpitiū: garriente ꝑ os eiꝰ diabolo & dicēte: Non me Syrulus eiiciet: nō expellet Bernardꝰ. Ad hæc ſeruꝰ dei rñdit. Nec Syrꝰ, nec te Bernardꝰ eiiciet: ſed dñs Ieſus Chriſtꝰ. Et cōuerſus ad orationem, pro ſalute mulieris dño ſupplicabat. Tum uerò ſpiritus nequam uelut priori improbitate mutata: quā libens, inquit, egrederer ab hac canicula grauiter moleſtatus in ea: quàm libens egrederer: ſed non poſſum. Interrogatus cauſam: quia necdum uult magnus dominus, ait. Cui ſanctus. Et quis eſt magnus dominꝰ? Et ille. Ieſus nazarenus. Ad quem rurſum uir dei. Vnde enim Ieſum noſti, aut ſi unquam uidiſti eum? Vidi, inquit. Vbinam eū uidiſti? In gloria. Et tu in gloria fuiſti? Fui quidem. Et quomodo inde exiſti? Cum lucifero, inquit, multi cecidimus. Hæc autem omnia uoce lugubri per os uetulæ audientibus omnibus loquebatur. Reſpōdente autē abbate ſancto, numquid non in illam redire gloriam uelles & reſtitui in gradum priſtinum? Rurſum uoce mutata, & miro modo cachinnans: hoc, inquit, tardatum eſt. Et nihil ultrà locutus. Orante autem attentius uiro dei nequiſsimus ille uictus abſceſsit: & mulier ſibi reddita: quātas potuit gratias egit. Reuertitur igitur uir cum muliere: & per totam uiam incolumitati eius congaudens: expectantibꝰ amicis domui ſuæ redditur. Lætabātur omnes qui ordinem rei geſtæ audierant: ſed repente gaudiū uertitꝛ in mœrorem: quia ubi domꝰ ſuæ limina mulier attigit, rurſus eā intrat diabolus, & infeſtior ſolito miſeram diſcerpit atrocius. Quid faceret miſer maritꝰ, quo ſe uerteret, neſciebat. Cohabitare cū dæmoniaca moleſtiſsimū: relinquere impium uidebatur. Surgit igitur maritus: & aſſumpta ſecum muliere, rurſum Papiam reuertitur. Vbi cùm uirum dei nō inueniſſet uſq; Cremonā proſequitꝛ abeuntē. Indicat quid factū ſit: & ut grām inueniat lachrymabilr̃ deprecatꝛ. Nec deeſt piæ petitioni abbatis clemētia: ſed præcipit ut eccleſiam ciuitatis illiꝰ ingrediatꝛ: orās expectet, donec ipſe ſequatꝛ. Itaq; memor ꝓmiſsi: circa noctis crepuſculū, cæteris dormitū eūtibus, ipſe uno tm̃ ꝓſequēte, eccl'iā īgreditꝛ: & tota nocte illa orationi uacās obtinuit à dño qđ petebat: & impetrata mulieri ſanitate, iubet eā ſecurā reuerti ad ꝓpria. Sed cū illa reditū ad ſe diaboli ſicut iā experta fuerat, formidaret: collo eiꝰ alligari chartulā hæc uerba cōtinētem ꝑcepit. In nomine dñi noſtri Ieſu Chriſti ꝑcipio tibi dæmō: ne hanc amodo mulierem præſumas cōtingere. Quod mandatum ſic expauit diabolus: ut mulieri regreſſæ ad propria nunquam deinceps appropinquare præſumpſerit.

ERat quidē caro infirma, ſed ſpūs prōptus: & quo minus in corpe uel corpalibꝰ poterat delectari, amplius delectabatꝛ ī dño: nec aliqua ſeculi huiꝰ ambitiōe pulſabatꝛ, q ſolis cæleſtibꝰ inhiabat. Quot eccl'iæ deſtitutæ paſtoribꝰ, eū ſibi ī epm elegerūt. Elegit eū domeſtica mater Lingonēſis eccl'ia: elegit Cathalaunēſis. Intra Italiā: ciuitas Ianuēſis, & Mediolanū ligurū metropolis, hūc paſtorē & magiſtrū optauerūt. Remis nobiliſsima Franciæ ciuitas, ſecūdæ Belgicæ ꝓuinciæ caput eiꝰ ꝑlatione ambiuit. Omnibꝰ his uocationibꝰ poſtpoſitis, nō ſolicitauit aīm eiꝰ honor ablatꝰ: nec motꝰ eſt pes eiꝰ, ut ſe ad ſublimia īclinaret. Promotionē tm̃ quā in ſua ꝑſona quoad potuit euitauit: in filiis qs de diuerſis regionibꝰ cōgregatos diuino mācipar at ſuitio, dñs adimpleuit. De his em̃ Roma Eugeniū ſūmū meruit hr̃e pōtificē. Præneſte, ſtephanū habuit: totiꝰ glīæ uirū. Oſtia: uirū magnū Hugonē. Prope urbē: ſub Oſberto pontifice, Nepa refloruit. In tuſcia, piſis: magnū eccl'iæ lumē balduinꝰ ꝑſul effulſit. Citra alpes Lauſenæ: datꝰ eſt Amedeus Seduno: Guarinꝰ, Lingonis: Godefridꝰ, Alanus: Antiſiodoro, Nannetis: Bernardꝰ, Beluaci: idemq; remis: Henricꝰ. Tornaco: Gerardꝰ, Eboraco: Hēricꝰ. Andreas: attrabati. In Hibernia, epi duo: re & noīe Xp̃iani. In alemānia, ciuitate curia Algotus ſapientia ætate & grā reuerēdus. In ipſa quoq; Romanā curia: Hēricꝰ & Bernardꝰ, alter presbyter, alter diaconꝰ: ordinati ſunt cardinales. Hæc luminaria de Claraualle & doctrina uiri dei Bernardi abbatis aſſumpta: fulgore religiōis ꝑdictas illuſtrauere ciuitates. Rediens à tranſmontanis partibus pater ſanctus, iā alpes trāſcēderat: & deſcēdebāt in occurſum eiꝰ de ſummis rupibꝰ paſtores, & agreſte hoīm genus & cōclamabāt à lōge: bñdictionē petētes, regredietes aūt ad caulas cū gaudio colloqbanꝛ adinuicē: grās deo agentes ꝙ ſanctū dñi uidiſſent, & optatæ bñdictiōis grām accepiſſent. Inde criſopolim trāſiēs, & uſq; lingonas ſolēniter deductus: tādē Clarāuallē aduenit. Adſunt fratres cōgregati in unū: & mita deuotiōe dilectū patrē ſuſcipiūt. Agitꝛ ſine tumultu cū omni grauitate lætitia. Laborabat adhuc eo tp̃e ſub ſchiſmaticorū opp̃ſsiōe tota Burdegalēſis prouincia: & nō erat q poſſet reſiſtere principi, q annuēte Gerardo, Engoliſmenſi epo inſtillāte in cor eius diſceſsionis ſemina: factꝰ erat ſchiſmatis defenſor & autor. Is em̃ Gerardus diu ap̃l'icæ ſedis in aquitania legatione functus, & nūc à magiſtratu tanto deiectus, nō poterat ſe pati ſuæ ſolius eccl'iæ epm: qui ſe uiderat totius aquitaniæ principē & magr̃m. His igitꝛ duobꝰ ob hāc malitiā in unū cōuenientibus qcūq; ſuſceptiōi Petri leōis nō ſubſcribebāt: ꝑſecutiōibꝰ expoſiti: alii dānis, alii ꝓſcriptiōibꝰ mulctabātꝛ: alii à ſedibus ꝓpriis pulſi exulare cōpellebanꝛ. Audiēs hæc & hmōi, uir uenerabilis Gaufridus Carnotēſis epſ: cui à papa Innocētio aqtaniæ legatio fuerat cōmēdata: uehementer indoluit: & ſuccurrēdum periclitāti eccl'iæ poſtpoſitis aliis negotiis ſine ulla dilatiōe decreuit. Abbatē igitꝛ Claræuallēſem petit & obſecrat: ut ſibi ad tota mala eliminanda ſuccurrat. Aſſenſit uir dei, & ſe ī ꝓximo cōgregationē monachorū in Britāniā in locū quē iuxta nānetum comitiſſa Ermēgardis parauerat, ducturum intimat: & ꝓmittit diſpoſita illa domo: ſe cū eo in aquitaniā ꝓfecturū. Ibant igitꝛ ſimul: & pariter nānetū uenerūt. ¶Erat aūt in regiōe illa miſera mulier: q̃ à quodā petulāte diabolo uexabatꝛ. Habebat aūt uirū: huiꝰ tm̃ tā execrabilis cōmercii ꝓrſus ignarū. Abutebatꝛ igitꝛ ea: etiā in codē lecto cubante marito. Inuiſibiliter impuriſsimꝰ ille adulter: & incredibili uexabat libidine. Sex annis tm̃ latuit malū: nec detexit mulier ꝑdita, tanti criminis probrū. Septimo uerò anno confuſa eſt in ſeipſa, & expauit ꝓpter timorē dei: cuius iudicio ſingulis momētis timebat ītercipi & dānari. Cōfugit ad ſacerdotes: & piaculum confitetꝛ. Peragrat loca ſancta

& ſanctorum

& ſanctorū implorat ſuffragia, ſed nulla ei confeſsio, nulla oratio, nulla eleemoſynarum largitio ſuffragatur. Quotidie vt prius & importunius à dæmone infeſtabatꝛ. Deniq; in publicum ſcelus tantum effuſum eſt. Quo audito & cognito maritus eius cōtuberniū execratur. Interea ad locum prædictum vir dei cū comitatu ſuo aduenerat, cuius vt audiuit aduentū infelix mulier, ſe ad pedes eius tremebunda proiecit. Aperit ei lachrymis ꝑfuſa horribilē paſsionē, & ludificationem inueteratā, & ꝙ nihil ei ꝓfeciſſent quæcūq; feciſſet ſibi à pbr̃is imperata. Addit ſibi ab opp̃ſſore ſuo aduētū eius prædictū, & minaciter interdictū ne ante eiꝰ veniret ꝑſentiā, qa nihil ei ꝓdeſſet, & ipſe (recedēte abbate) qui fuerat amator, crudeliſsimus fieret perſecutor. Audiens hæc vir dei blandis verbis cōſolatur mulierē, & de cælo ꝓmittēs auxiliū præcepit vt die altera (iā em̃ nox inſtabat) cōfidēs in dño reuertatur. Reuerſa mane, cum viro dei blaſphemias & minas quas eadē nocte ab incubo ſuo audierat retuliſſet, ne cures (inqt vir dei) minas eius, ſed vade tolle baculū hunc noſtrū & pone in lectulo tuo, & ſi qđ pōt, agat. Egit mulier ꝙ iuſſum fuerat, & recubās in lectulo ſuo, ſigno crucis munita iuxta ſe baculū ponit. Adeſt ille cōtinuò, ſed nec ad cōſuetum opus, nec ad ipſum cubile ꝑſumit accedere, minatur tamē acerrimè ꝙ diſcedēte viro dei ipſe in eius ſupplicia reuerteretꝛ. Inſtabat dies dñica, & voluit vir dei ꝑdictū epi populū in eccleſiam accerſiri. Cúmq; ipſa die maximꝰ populꝰ ad eccleſiā cōueniſſet, inter miſſarū ſolēnia cōmunicātibus epis Gaufredo Carnotenſi & Bricio Nannetēſi, ipſe ad Ambonē cōſcēdit, & vt oēs qui in eccleſia erāt accēſas candellas in manibus teneant locuturus edicit. Quod & ipſe cum epis & clericis faciēs, inauditos diaboli auſus publicè aperit, & fornicatorē ſpiritū, qui in tā horrenda inquinamēta etiā cōtra naturā ſuā exarſerat, cum omniū fideliū qui aderāt ſubſcriptione anathematizat, & autoritate Chriſti tam ad illā quā ad oēs mulieres deinceps interdicit acceſſum. Extinctis itaq; ſacramentalibus illis luminibus extincta eſt deinceps tota virtus diaboli, & mulieri poſt confeſsionem cōmunicanti nunquam poſtea apparuit inimicus, ſed irregreſsibiliter eliminatus aufugit.

SIgnificatū eſt interim comiti per viros illuſtres, quòd abbas Clareuallēſis, & epſ Carnotēſis, aliiq; epi & religioſi viri colloquium eius expeterent, quorum erat ſtudiū, vt ſecum de pace eccleſiæ tractarent. Perſuaſúmq; eſt illi ne tantorū deuitaret colloquium, quia poterat fieri vt cōmunicato cum eis cōſilio, & facile eſſet quod putabatur difficile: & quod videbatur impoſsibile, poſsibile redderetur. Itaque apud Partinacū hinc inde cōueniunt de diuiſione eccleſiæ, & deſciſſuræ obſtinatione, quæ infra alpes in ſola aquitania quaſi nebulæ corruptela cōſederat, multis modis & rationibus à ſeruis dei comiti eſt intimatū ꝙ eccleſia vna eſt, & quicquid extra eā eſt, quaſi extra arcam iudicio dei neceſſe eſt interire & dilui. Adducta quoq; exēpla Dathan & Abyrō, quos reatu ſchiſmatis terra viuos abſorbuit, nec tanto malo vindictā dei aliqñ defuiſſe monſtratū. His auditis comes ex parte ſano vſus eſt cōſilio: & reſpōdit ſe in obediētiā Innocentii papæ poſſe dare cōſenſum, ſed in reſtitutione epo͞rū quos de ſedibus ſuis expulerat, nulla rōne induci, qm̃ implacabiliter eum offenderāt, & iurauerat ſe eorum pacē nullo tēpore ſuſcepturum. Diu ꝑ internūcios protractus eſt ſermo, & dum viciſsim verbis ſe mutuò occupant, vir dei efficaciora arma corripiēs, ad altare ſanctū oblaturus, & ſupplicaturus accedit. Intrauerant eccleſiā quibus licebat diuinis intereſſe myſteriis, comes ſuſtinebat pro foribus. Peractis igitur cōſecrationibus, & pace data & diffuſa in populum, homo dei iam nō ſe agens vt hominē, corpus domini ſuper patenā ponit, & ſecum tollit, atq; ignea facie, & flammeis oculis, nō ſupplicans ſed minax foras egreditur, & verbis terribilibus aggreditur ducē. Rogauimus te, inquit, & ſpreuiſti nos. Supplicauit tibi in altero quē iam tecū habuimus cōuentum ſeruorū dei ante te adunata multitudo, & cōtēpſiſti. Ecce ad te ꝓceſſit filius virginis, qui eſt caput & dñs eccleſiæ, quā tu ꝑſequeris. Adeſt iudex tuus, in cuius nomine omne genu curuatꝛ cæleſtiū, terreſtriū, & infernorū. Adeſt iudex tuꝰ in cuius manus illa aīa tua deueniet. Nunqđ & ipm ſpernes? Nunqđ & ipm ſicut ſeruos eius cōtēnes? Lachrymabātur vniuerſi q aderāt, & orationibus intenti ꝑſtolabanꝛ exitū rei: & oīm ſuſpenſa expectatio, neſcio quid diuinum fieri cælitus expectabat. Vidēs comes abbatē in ſpiritu vehemēti procedētē, & ſacratiſsimū dñi corpus ferentē in manibus, expauit & diriguit, membriſq; tremebundis metu & diſſolutis, quaſi amēs ſolo ꝓuoluitꝛ. Eleuatus à militibus rurſum ī faciē ruit, nec alicui qppiā loquēs, aut intendēs in aliquē. Tum vir dei ad eum ꝓpius accedit & pede pulſans accliuē ſurgere iubet, & ſtare ſupra pedes & dei audire ſententiā. Præſens eſt inquit pictauiēſis epſ quē ab eccleſia ſua expuliſti, vade recōciliare ei, & in oſculo ſancto pacis cū eo iungens fœdera, & ipſe ad ſedē ſuā eum reducito, & ſatisfaciens deo, redde pro contumelia gloriā & in vniuerſo principatu tuo diuiſos & diſcordes ad charitatis reuoca vnitatem. Subdere Innocētio papæ, & ſicut ei vniuerſa obedit eccleſia, tu quoq; electo à deo tanto pare pōtifici. Audiens hæc comes, autoritate ſpūs ſancti, & ſctōrum ſacramētorum præſentia victus, nec audebat rñdere nec poterat, ſed ſtatim in pacis oſculo recepit epm, & eadē qua eum adiurauerat manu, cū totius exultatiōe ciuitatis ad ꝓpriā ſedē reduxit. Sed & deinceps abbas cum comite iam familiarius & ſuauius loquēs paternè eū monuit, & ne ad tā impios & tā temerarius auſus vltrà exurgeret, ne dei patientiā in tantis irritaret flagitiis, ne pacē factam in aliquo violaret. Pace itaq; omni aquitanicę eccleſię reddita ſolus Gerardus perſeuerat malis, ſed nō multo poſt adueniēte die iræ in domo ſua miſerabiliter extinctus eſt. Subita em̃ morte præoccupatus, ſine cōfeſsiōe, ſine viatico, reddidit ſpm̃. Tanto igitꝛ malo obruto, & ſchiſmate Gerardi redacto in cineres: vir dei cum gaudio magno Clarāuallem reuertitur. His itaq; patratis, vix inter fratres ſuos circiter vnum fecerat annū, & ecce iterum literæ apoſtolicę virū dei vocāt, & vt adſit laborāti eccleſię ſupplicant cardinales. Nihil obediētiæ præferens vir dei, valefaciens fratribus, flentibus vniuerſis diſceſsit, & cum multa reuerētia vbiq; ſuſceptus demū romā ꝑuenit. In cuius aduētu tā dñs papa quā fratres lætati ſunt, & cōicatis cum eo cōſiliis ſecundū rerum ꝓuētus, & ſtatū cauſarū abbas alia via opus aggreditꝛ. Rex interea Siciliæ Rogerus q ſolus iam ex principibus obedire Papę Innocētio detractabat mittit ad eum petens, vt abbatem Clareuallis mitteret ad ſe nihilominus idē petēs à Petro leonis, vt Petrum ſibi piſanū à ſuo latere delegaret. Aiebat autem ſe diſſenſionis quæ iam diu indurauerat, velle ſcire originē, & cognita veritate, aut corrigere errorē aut ſancire ſententiā. Audierat em̃ Petrum Piſanum eloquētiſsimum eſſe, & in legum & canonum ſciētia nulli ſecundū, putabátq; ſi eloquētiæ eius in publico conſiſtorio audientia præberetur, declinationibus rhetoricis ſimplicitatem abbatis poſſe obrui: & ſilentium ei, vi verborum & pondere rationum imponi. Venit pars vtraque Salernum.

PArato nanque innumerabili exercitu ad bellum aduerſus Rānulphum ducē. Cùm autē primus eorum qui vocati fuerant abbas ſanctus adueniens regem in caſtris poſitum inueniſſet, vtpote qui iam armatas produxerat acies, per multos dies ne cōmitterent impediuit, denuncians regi, quia ſi cōflictum inieris, victus & cōfuſus abibis. Nouiſsimè verò cum eiuſdem regis plurimum creuiſſet exercitus, ignorans ꝙ non in multitudine foret euentus belli: virū ſanctum quærentē ea q̃ pacis erant, vlterius audire contempſit. At ille ducē Rānulphum, & catholicorum aciem verbis potētibus adhortatus, ſicut regi fugā, ſic illis victoriā pollicitus eſt & triūphum. Subitò itaq; viſo duce audacter obuiam procedēte, rex territus fugit, effuſúmq; exercitum prædæ & cędibus expoſuit innumeris militibꝰ captis & interfectis, & ei iuxta verbum viri dei omnia contigerunt. Cùm enim ipſe abbas ad proximā villulam declinaſſet, & inſtaret orationi: repēte fugiētiū & inſequētium clamor auditꝛ. Siquidem ꝑ eundē locum fugientē regis exercitū Rānulphus perſequebatꝛ. Egreſſus itaq; frater qdam ex his qui cū abbate erant, vni ex militibus occurrit, & qđ accidiſſet interrogabat. At ille (ſiquidē literas nouerat) Vidi, inquit, impiū ſuperexaltatum & eleua-

tum

tum ſicut cedros Libani,& tranſiui,& ecce nō erat. Nec mora dux ipſe ſecutus vt monachum vidit, ſicut erat armatus equo deſilijt,& eius pedibus aduolutus, gratias inqt ago deo & fideli ſeruo eius, quia nō noſtris viribus, ſed eius fidei collata hæc victoria eſt. iterúmq; inſiliens equo hoſtes inſequebatur. Poſt finem prælij, vir dei à villula ad quam declinauerat venit Salernum: venit & Petrus piſanus. Itaq; ſtipata militibus curia, vtranq; partem accerſiri,& de cauſæ ſuæ rationibus eloqui iubet. Prior itaq; Petrus electionē Petri leonis domini ſui, canonicā probare contendit,& verba ſua multis legum & canonum aſſertionibus munit. At verò vir dei nō in ſermone ſed in virtute regnum dei eſſe intelligēs, ſcio inquit Petre, virum te ſapiētem,& literatum eſſe:& vtinam ſanior pars & honeſtiora te occupaſſent negotia. Vtinā te patronū cauſa felicior obtineret,& ſine dubio rōnabilia allegātem, nulla poſſet impedire facundia. Et nos qdem tanquā indocti,& minꝰ eloquētes, ſi cā fidei nō vrgeret, inſtitutum ſilētium teneremus. Nunc autē cogit nos charitas eloq. qa tunicam dñi quā in tpe paſsiōis nec Aethnicus ꝑſumpſit ſcīdere nec Iudæus, fautore hoc dño, Petrus leonis lacerat & dirūpit. Vna eſt fides, vnus dominus, vnū baptiſma. Nos neque duos dominos, nec geminā fidem, nec duo baptiſmata nouimus. Vt ab antiquis ordiar, vna arca tpe diluuij fuit. In hac octo animę cęteris oībus pereūtibus euaſerūt.& quotquot extra arcā inuenti ſunt ꝑierūt. Arcā hāc typū hr̄e eccleſię, nemo eſt ꝗ ambigat. Arca alia nuꝑ fabricata eſt: & cū ſint duæ, alterā neceſſe eſt eſſe adulterā,& ī ꝓfundū demergi. Arca quā regit Petrus ſi ex deo eſt, neceſſe eſt vt arca quā regit Innocentius obruatur. Peribit ergo oriētalis eccleſia, ꝑibit occidēs totus, peribit Francia, ꝑibit Germania, Iberi,& Angli,& barbara regna in ꝓfundum pelagi demergētur. Religio Camaldrenſis,& Cartuſienſis,& Cluniacenſis,& Grandimōtenſis,& Ciſterſienſis,& Præmōſtratenſis, aliáq; innumerabilia ſeruorū & ancillarū dei collegia neceſſe eſt vt ſub vno turbine corruant in abyſſum. Ep̄os & abbates & reliquos eccleſiæ prīcipes pelagus vorax excipiet. Solus ex prīcipibus mundi arcā Petri intrauit iſte Rogerus,& cæteris oībus enecatis ſolus in ſe ſaluabit̃? Abſit vt totiꝰ mūdi religio ꝑeat,& ambitio Petri cuius vita palā eſt qualis extiterit, regnum cælorū obtineat. Abbas aūt tenēs manū Petri eleuauit eum,& ſimul ipſe ſurrexit, tutiorē inquiēs ſi mihi credas intrabimus arcā. Et ſicut iāpridē mēte cōceperat, ſalutaribus illum aggrediēs monitis cooperante gr̄a dei, ꝓtinus ꝑſuaſit vt ad vrbē rediēs, Innocētio papæ recōciliaretur. Soluta concione, venerabilis abbas Romā reuertit̃, ꝑdictū quoq; Petrum piſanū & quoſdā alios reconciliat eccleſiæ,& Innocentio papæ cōfœderat. Aduenerat tp̄s in quo diuina clemētia Petri leonis īteritu, finē imponere ſchiſmati diſpoſuerat. Eo mortuo, pars ipſius papā ſibi alterū ſtatuerūt ꝓ illo: quatenus videlicet opportunius ꝑ aliquā tpis morā, papæ Innocētio recōciliaret̃. Qđ ſine mora ꝑ manum ſerui ſui Xp̄s effecit. Nā & ille ſubſtitutus, ad eundē virum dei nocte ſe cōtulit,& ille nudatū vſurpatis īſignibus ad dñi Innocentij pedes adduxit. Quo facto ciuitas gratulabunda lætatur, Innocētio eccleſia redditur, Romanus populus vt paſtorē & dñm Innocētium venerat̃. Abbas Clareualis in mira reuerētia habet̃, ab oībus author pacis,& pater patrię ꝑdicat̃. Sedatis oībus & cōpoſitis, vix quinq; dies potuit detineri: ꝗ ſeptē annis & vltra ꝓ reſarciēda eadem ſciſsione ſudauit. Exeuntem Roma proſequitur, deducit clerus, honorat populus, vniuerſa nobilitas comitat̃. Nec em̄ poterat ſine cōmuni mœrore dimitti, ꝗ colebatur amore communi. Rediēs autē pr̄ ſanctus ab vrbe, ex ſctōrum apoſtolorū martyrumq; corꝑibus xenia ſecum retulit ꝓcioſa, haud modicū hunc īter cætera ſui reputās fructum eſſe laboris. Tāta vero exultatiōe eccleſia illū gallicana recepit, vt nō minorē videretur de ſuo reditu exhibere, ꝗ̄ de pace reddita nunciare lætitiam. Sic igit̃ firmata pace, vir dei ad ſuos regreditur,& quocunq; rediēs venit, ſpecialiter à filijs cum ingenti gratulatione ſuſcipit̃. Meminit idē pr̄ illius tpis,& opis in ſermone ſuꝑ cantica cāticorum .xxiiij. ſic ſcribens. Hoc demum fratres tertio reditum ab vrbe noſtrū clementior oculus è cælo reſpexit,& vultus tandē ſerenior dēſuꝑ arriſit nobis. Quieuit leonina rabies, finē accepit malitia, eccleſia pacē recepit, ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus, qui eā ꝑ hoc ferè octēniū diro ſchiſmate cōturbarat. Veſtris deſiderijs donatus ſum, veſtris me ꝓfectibus paro. Quorū viuo meritis, volo viuere ſtudijs & ſaluti. Hoc ip̄e de ſe, quòd viuebat, ꝙ bona agebat fratrum meritis totum aſcribens, ad ſtudia ſancta reuerſus, cœptum amplectit̃ æpithalamum. Quā efficaciter verò quámq; euidenter in tpe iræ factus fuerit reconciliatio, Innocentij papæ ſuꝑ hoc ſcribētis ad eum verba demōſtrāt. Quàm firma ait, ꝑſeuerātíq; cōſtātia cām beati Petri,& ſanctę m̄ris tuæ Romanę eccleſiæ īcādeſcēte Petri leōis ſchiſmate feruor tuæ religiōis & diſcretiōis ſuſceperit defendendā,& ſe murū inexpugnabilē pro domo dei opponēs animos regū & principum,& aliarū tā eccleſiaſticarū quā ſeculariū ꝑſonarū ad catholicæ eccleſiæ vnitatē,& btī Petri ac noſtrā obedientiā frequētibꝰ argumētis,& rōne munitis, inducere laborauerit, magna ꝗ̄ eccleſiæ dei & nobis prouenit vtilitas manifeſtat. Poſt reditum patris ab vrbe vix per triennium optata qete potius, regno Franciæ vehementer turbato, ob ſimultates ꝗ̄ inter regē Ludouicum & comitē Theobaldum emērſerunt, rurſus ad labores reformandæ pacis expetitur. Is em̄ comes potēs in regno, totus eleemoſynis deditus,& ſtudio pietatis intētus, oīm ſeruorū dei & ſanctæ religiōis prōptus amator, deuotiſsimæ ſctītatis eius conſilijs adhærebat. Cumq; aduerſus eū inſurrexiſſent, nō ſolum vicini prīcipes, adiuncti potētiæ regis, verumetiā ferè oēs ſui receſsiſſent ab eo, comitis euaſio iam in deſperationē venerat. Hæc audiēs vir ſanctus, qui in talibus ſibi parcere neſciebat, vtpote pietatis viſceribus affluens, decreuit ſe tantis malis opponere. Tandē multorum adiutus orationibus religioſorum aſsiduè clamabat ad deum,& allegationibus diuinis ītercurrētibus, eo mediante detumuere procellæ,& reuerſa eſt inter regem & principem trāquillitatis & pacis deſiderata ſerenitas. De qua videlicet pace ſpem bonā ab initio idem vir dei conceperat, ſicut quidam fratres ſui ſe ab ipſo audiſſe teſtati ſunt, cùm citò venturam eiuſdem principis euaſionem (quæ quaſi incredibilis videbatur(euidenter eis prædixiſſet.

INter tātas itineris ac laborum fatigationes quas vir ſanctus ꝓ neceſsitatibus eccleſiæ dei ſuſceperat, quotidiana & multiplex eum atterere non ceſſabat infirmitas. Vnde cōſtat patiētiā eius maximè qdem flagellis dñicis exercitatam eſſe atq; ꝓbatā. Nimirum ab ipſo ſuæ cōuerſiōis initio vſq; ad diē ſacræ depoſitionis tanta ſubſtinuit, vt vita eius his qui nouerāt, non niſi q̄dam mortis protelatio videret̃. Cæterum erga hoīes & ſi rarior ei occaſio, minora forſitan patientiæ potuit experimēta ꝑſtare, dicēdum tm̄ vel breuiter ne huius quidē apparuiſſe eū virtutis immunem. Et quia genus hoc patientiæ ſolitus erat dicere tripartitū, videlicet ad verborū iniurias, ad dāna rerum, ad corꝑis læſionē, de ſingulis ſaltem ſingula ꝓponātur, ꝗ̄ interim exempla occurrunt. Scripſerat aliqñ idē dei famulus ad ep̄m aliquem de curia,& de conſilio regis monēs eum ſub qbuſdā negociis regi ſuadere & conſulere meliora. At ille vehementer exacerbatus amariſsimā ei reddidit epiſtolam: ad quā Xp̄i ſeruus dñicæ benignitatis ſedulus imitabor, manſuetiſsimè rñdēs, non minus poſtea earum, nec minus familiarem eundem ep̄m habuit, ſed durum præſulis reſponſum, apud eum ſic fuit quaſi non dictum.

ABbas Farſenſis cōuentum fratrum à Claraualle vocauerat monaſteriū eis ædificaturus, ſed romanus impediuit antiſtes,& eos in loco altero ordinauit. Vnde plurimum dolens prædictus ille vir magnus,& magnæ deuotionis, collectam pecuniā ſexcentarum ferè marcarum argēti depoſuit in patria ſua ſub chirographo, quas ad dei hominem veniens obtulit ei rogās, vt mitteret pro argento:& (quod nō meruerat in partibus ſuis) vel citra alpes, nouum exinde cœnobium conderẽ. Miſſum eſt pro argento: ſed ad mādatum venerabilis abbatis nihil inde redditū fuit. Nec rñdit aliud hō dei, cum ei nunciaret̃, quā bñdictus deus, ꝗ nobis pepercit ab onere. Gratulari etiam conſueuerat, decē circiter monaſteria, vel ædificandis monaſteriis loca cōgrua numerans

íniuſtè ſibi ablata, dū cōtendere nollet,& magis eum uinci quàm alios uincere delectaret. ¶Veniēs aliqñ Clarāualle, clericꝰ qdā hītu canonicꝰ regl'aris, importunè ſatis īſtabat ut in monachū reciꝑet̃. Suadente pr̄e ſctō ut ad ſuā reuerteret̃ eccleſiā, nec acqeſcēte reciꝑe eū, ut qd ergo, ait ille, ī libris tuis tātoꝑe ꝑfectionē cōmēdaſti, ſi eā deſideranti opē renuis exhibere? Et iracundiæ ſpiritu uehimētiꝰ inſtigatꝰ, ſicut poſtmodū euidēter apparuit, iam (inqt) ſi illos tenerē diſcerperē libros. Cui uir dñi: puto, ait, in nullo eorū legiſti: nō poſſe te ī tuo clauſtro ēe ꝑfectū. Morū correctionē, nō locorū mutationē (ſi bñ memini) ī libris oībꝰ cōmēdaui. Tū uerò impetū faciēs hō uelut inſanꝰ in eū: ꝑcuſsit maxillā eius, idq; tā grauiter, ut ſuccederet ſtatī rubor ictui, tumor rubori. Iā q aderāt, ī ſacrilegū īuolabant, ſed ꝑuenit eos ſeruꝰ dñi clamās,& adiurans ꝑ nomē Xp̄i nullatenꝰ eū tāgere, ſed educere cautè,& curā eiꝰ hr̄e, ne ab aliqͦ ei uel in aliqͦ noceret̃. Qđ tā diſtrictè ꝑcepit, ut ille timens & tremens abſq; omni iniuria eductꝰ ſit & deductꝰ. ¶Nimirū doctꝰ erat uincere in bono malū, ſicut ad quoſdā ſcribēs īter cætera ait. Adhærebo uobis etſi nolitis, adhærebo etſi noli ipſe. Inuitis ꝑſtabo, ingratis adijciā. Honorabo & cōtēnētes me. Vſq; adeo ſiqdē oēs hoīes germano āplectebat̃ affectu, ut eorū ſcādalo, (ſicut ip̄e fateri ſolebat) grauiꝰ uteret̃, qbus nullā uideret̃ occaſionē ſcādali ꝑbuiſſe. Cæterū obiurgationē eiꝰ nō minus facile aliqñ cōpeſcebat grauis,& turbulenta rñſio quàm humilis & modeſta, ut ab aliqbꝰ perīde diceret̃, cedēti īſiſtere, cedere reſiſtēti. Dicebat em̄ ubi reſonat utrinq; modeſtia, dulce eſſe colloqū: ubi uel ex p̄te altera utile, ubi ex neutra ꝑnicioſū. Vbi em̄ hincinde duritia ſonat, iurgiū eſt, non correctio, nec diſciplina ſed rixa: ut deceat magis īterim diſsimulare ꝑlatū: & cōmotiōe ſanata, ut illius caſtigare ſubiectos. Loquēs etiā interdū ipſe increpatiōibꝰ minꝰ utiliter ꝓlatis, minúsue patiēter acceptis: aſſerebat hora ueſpertia nullatenus utēdū obiurgationibus uel inſiſtēdū: ne frater turbatus noctē duceret inſomnē: & ſolēnibꝰ uigilijs minus ſe deuotū exhiberet. In ſermone ēt ſuꝑ Cātica cāticorū quadrageſimoſecūdo: īter cætera dicit. Vtinā neminē obiurgare neceſſe ſit, hoc em̄ melius. Sed qm̄ ī multis oſtēdimꝰ oēs, mihi tacere nō licet, cui ex officio incumbit peccātes arguere: magis autē urget charitas. Q; ſi arguero & fecero qđ meū eſt, illa autē ꝓcedēs increpatio minime qđ ſuū eſt faciat: neq; ad qđ miſi illā: ſed reuertat̃ ad me uacua, tāquam iaculū feriēs & reſiliēs, qd me animi tūc habere putatis fr̄es? Nōne angor? Nōne torqor? Prorſus coarctor è duobꝰ,& qd eligā neſcio, placere ne mihi in eo qđ locutꝰ ſum, qm̄ qđ debui feci, an pn̄iam agere ſuꝑ uerbo meo, qa qđ uolui nō recepi. Et infra. Dicas forſitā mihi & bonū meū ad me reuertat̃, & qa liberaui animā meā: & mūdꝰ ſum à ſanguine hominis cui annunciaui & locutꝰ ſum, ut auerteret̃ à uia ſua mala & uiueret. Etſi innumera talia addas, me tñ minime cōſolabunt̃, mortē filij ītuētē. Quaſi uerò meā illa reꝑhēſione liberationē q̄ſierim,& nō magis illius. Quæ em̄ m̄r, etſi oēm quā potuit curā & diligētiā ægrotāti filio adhibuiſſe ſe ſciat, ſi demū ſe fruſtratā uiderit,& oēs labores ſuos eſſe penitꝰ inefficaces, illo nihilominꝰ moriēte, ꝓpterea unquā à fletibus tēꝑabit? Et hæc hactenꝰ. ¶Decætero tātus æmulator erat māſuetudis & pacis, ut ſi fortè iprobꝰ qſq; petitor, duriꝰ extorſiſſet à negante rñſum, haud facile deīceps cū eadē repulſa dimitteret̃ inanis. Siqdē uelut naturali'r (ut fatebat̃) oderat oē ſcandalū,& grauamē cuiuſlibet hoīs ſuſtinere ei admodū graue, nō ſentire impoſsibile erat. Plus eiꝰ pījſsimū pectꝰ gratuitū affligebat alteriꝰ ſcādalū, quā ꝓpriè īmunitas cōſciæ ſolabat̃. Siqdē dolebat & minus ſperabat poſſe ſanari, qđ uñ ꝓcederet nō uidebat, magnū ſibi è regione ſolatiū fore ꝑhibēs, q̄ties inueniret uñ ſatisfacere poſſet, ul' hoī ꝓ ſe, ul' deo ꝓ hoīe, etiā ſine occaſiōe turbato. Adeo neminē ſpreuit, nulliꝰ hoīs ſcādalū paruipēdit. Nā & q̄ties oporteret noxios aliquorū uel reꝑhēdere actus, uel īpedire conatꝰ tā cōſideratè fiebat, ut ipſi q̄q; ꝗ læſi uiderent̃, abūdanter haberēt, uñ ſibi ꝓ eo ſatisfacerēt ī cogitatiōibus ſuis. Ex ipſis aūt nōnulli,& de qbꝰ minꝰ id uidebat̃ poſſe ſperari, ampliori deuotiōe eiꝰ poſtmodum uel obſequijs deſeruierūt, uel etiā adheſere ueſtigijs. Erga oīm quoq; hoīm ſpiritale cōmodū incōmodūue ampliꝰ afficiebatur,& ſummū ei deſideriū ſummū gaudiū erat, aīarū fructus,& cōuerſio pctōrū,& corꝑeas tñ neceſsitates pijſsimo miſerabat̃ affectu. Nō ſolū corporū ſed ēt morū īfirmitates, in charitate patiētiſsime ſupportabat. Nā eorū q in hmōi laborabāt, ſe maxiè ꝓfitebat̃ abbatē, calamū caſſatū nō cōterēs,& linū fumigās nō extinguēs. Cæterū ſiqs noſſe deſiderat, quàm ſolicitꝰ ab initio ſuꝑſpius dijudicator,& ſcrutator extiterit, primū opus illiꝰ de gradibꝰ hūilitatis inſpiciat. Inde ſi quærit̃ piæ mētis religioſa deuotio, trāſeundū ad Homilias in laudibꝰ uirginis m̄ris,& ad illū quē de diligēdo edidit librū. Si feruēs cōtra ſuorū uel aliorū uitia zeiꝰ, legat̃ is quē Apologiticū uocat. Si uigil in zelo cordis & circūſpecta diſcretio, de ꝑcepto & diſpēſatione differēs audiat̃. Q; uero fidelis cuiuſlibet piæ cōuerſatiōis cōmendator fuerit,& adiutor, exhorratoriꝰ ad milites tēpli ſermo declarat. Q; non ingratꝰ gr̄æ dei, ex his liq̄t, ꝗ̄ de gr̄a,& libero arbitrio, tā fideliter quàm ſubtili'r diſputauit. Q; liber ī uoce, quā diſertꝰ,& in rerū ſuꝑiorū ꝑiter inferiorūq; ſcia locuples, ī his ꝗ̄ ad papā Eugeniū de cōſideratiōe ſcripſit, diligēs cōſiderator agnoſcet. Q; deuotiſsimꝰ prædicator alienæ ſctītatis, diligēter ep̄i ſcti Malachiæ uitā ꝓſecutus oñdit. Nā ī ſermonibꝰ ſuꝑ Cātica cāticorū,& idagator myſteriorū,& morū ædificator magnificꝰ innoteſcit. In ep̄lis q̄s ad diuerſas ꝑſonas, ob negocia diuerſa dictauit, prudēs lector aduertet, qͦ feruore ſp̄s iuſtitiā oēm dilexerit,& oēm æquè oderit iniuſtitiā. Fidelis etem̄ ſeruꝰ Xp̄i nō q̄rebat aliqd ſuū, qcqd tñ erat Xp̄i, ſic curabat ut ſuū. Quid uerò ſctm̄, qd honeſtū, qd pudicum, qd amabile, qd bonæ famæ, qd uirtutis, aut laudabilis diſciplinæ ſuis ortū ī q̄libet regiōe diebꝰ nō roborauit eiꝰ autoritas, nō fouit charitas, diligētia nō ꝓmouit? Quid ante ꝓmotū dilatari amplius nō optauit, qd fortè collapſum, nō totis ꝓ loco & tpe uiribus egit, ut repararet̃? Quis ad ſacrū in eiꝰ pectore habitātis tēplū diuinitatis, de quacūq; tribulatiōe fideliter clamaturꝰ acceſsit,& inefficaciter laborauit? Mœſtus ab eo ſolatiū, afflictꝰ auxiliū, cōſiliū anxius, æger remediū: pauper ſubſidiū reportabat, ita ſeſe oīm fecerat ſeruū, ac toti genitus orbi, ita tamē liber ex oībus cōſciæ ſuæ curam gerēs, tāquam ſoli deditus curæ,& cuſtodiæ cordis ſui. Eo ꝑſente, oīs ſctītas exultabat, oīs erubeſcebat impietas iuxta illud. Videbunt recti & letabunt̃,& oīs iniqtas oppilabit os ſuū. Eo ꝑſente celebris quiſq; cōuentus, uelut q̄dā ſole reſplenduit, abſente caliginoſus & quodāmō mutꝰ apparuit. Huius deniq; medicinalis manus,& lingua, morbos utraq; curabat: illa corporū, iſta morum. Hæc interim de moribꝰ ſcti p̄ris, licet ex p̄te ſub breuitate ꝑſtricta ſufficiāt.

CVm iā multis ꝑſſus eſſet laboribꝰ, nec minus q̄tidianis laboraret īcōmodis: iā inter fr̄es ſibi requiē affectabat: ſed diuina ꝓuidetia ali'r ꝓuidente, ut meritis eiꝰ præmiū creſceret, alterius certaminis ei labor acceſsit. Fuit em̄ in diebꝰ illis Petrꝰ abaelardꝰ magiſter inſignis,& celeberrimus in opinione ſciæ. Cuiꝰ ſcripta minꝰ conſona fidei, cū undiq; uolitare cœpiſſent, uiri eruditi atq; fideles nōnulla ex his cap̄la ad dei hoīem retulerūt. Qui nimirū ſolita bonitate,& benignitate deſiderās errorē corrigi, hoīem nō cōfundi, ſecreta illū admonitiōe cōuenit. Cū q̄ etiā tā modeſtè, tamq; rōnabili'r egit, ut ille quoq; cōpunctus, ad ipſius arbitriū correpturū ſe promitteret uniuerſa. Cū itaq; ī huiꝰ correptiōis expectatiōe dei famulꝰ ꝑmaneret, eo penitꝰ ignorāte, cōſilio dñi Henrici ſenonēſis archiep̄i, dies eſt celebris cōſtituta, q ꝑdictꝰ magiſter & Abbas diſputaturi ſuꝑ ꝑfatis cap̄lis Senonis cōuenirent. Illa autē dies erat, ꝗ̄ idē pōtifex regi Frāciæ & prīcipibꝰ & uniuerſæ plebi ſctās erat oſtēſurus reliqas. Ad quā Abbas uocatus uenire penitus recuſauit, non hoc ſuū, ſed ep̄orū fidei negociū eſſe renūciās. Poſtea tñ magnorū uirorū mo

nitis flexus,& autoritate tractus:triſtis quidẽ nec ſine la-
chrymis demũ ꝑgere acqeuit,ſicut in epl'a ad Innocẽtium
papã ip̃e teſtat̃,ubi plenꝰ luciduſq; negociũ oẽ ꝓſeqtur.
Affuit dies ubi rex,& uenerabilis Samſon,remorũ archi
ep̃i,multiq; de ep̃is utriuſq; ꝓuinciæ cũ copioſa eccleſia
conuenerũt.Porrò quàm magnificè egerit ſeruus fidelis,
& prudẽs,& quàm utiliter ĩ illo cõuẽtu,eccl'ia pp hoc cõ
gregata euidẽter agnouit:ſed & dñs papa Innocẽtius in
ep̃l'a de hoc ad ep̃os trãſmiſſa in gallijs plenꝰ atteſtat̃:qui
uidelicet põtifex,nõ multo pòſt ip̃e uiã uniuerſæ carnis ĩ
gredit̃.Eo defuncto,& ſucceſſoribꝰ eiꝰ Cæleſtino, & Lu-
cio:quã uelociter cõſummatis,Eugeniꝰ papa urbis efficit̃.

IN diebꝰ põtificatꝰ illiꝰ Hẽricus qdã q oli extiterat mo-
nachꝰ,pernitioſæ doctrinæ,uerbis pſuaſibilibꝰ Tholo
ſanæ gẽtis occupauerat leuitatẽ,& ſicut p̃dixit de qui
buſdã Apoſtolꝰ in hypocriſi loquẽs mẽdaciũ,fictis uer
bis de eis negociabat̃.Erat aũt hoſtis eccl'iæ manifeſtꝰ,ir-
reuerẽter eccleſiaſticis derogãs ſacramẽtis,pariter & mi-
niſtris.Adeò prauæ ſuggeſtionis eius malignitas inualue
rat,ꝙ oẽs inſtitutiões eccl'iaſticæ ſpernebant̃.Hac neceſsi
tate uir ſanctꝰ iter arripuit,ab eccl'ia regionis illiꝰ ſæpius
iã ante rogatꝰ,& tũc demũ à reuerendiſsimo uiro Alberi
co Oſtiẽſi ep̃o,& legato ſedis apoſtolicæ pſuaſus pariter
& deductus. Veniẽs aũt cũ incredibili deuotiõe ſuſceptꝰ
eſt à populo terræ,acſi de cælo angelus adueniſſet. Nec
morã facere potuit apud eos,ꝙ irruẽtiũ turbas reprimere
nemo q poſſet,tãta erat frequẽtia diebus ac noctibꝰ aduẽ
tantiũ,bñdictionẽ expectãtiũ,flagitãtiũ opẽ. Prædicauit
tñ in ciuitate Tholoſa ꝑ aliquot dies,& ĩ cæteris locis q̄
Henricus ille frequentaſſet amplius,& grauius infeciſſet:
multos in fide ſimplices inſtruẽs,nutãtes roborans,erran
tes reuocãs,ſubuerſos reparãs,ſubuerſores & obſtinatos
autoritate ſua p̃mẽs & opprimẽs:ut non reſiſtere,ſed nec
adſiſtere qdẽ & apparere p̃ſumerẽt.Cæterũ etſi tũc fugit
à facie eiꝰ hæreticꝰ ille & latuit:ita tñ ꝑ grãm dei impedi
tæ ſunt uiæ eiꝰ & ſemitæ circũſeptæ:ut poſtea uix alicubi
tutus,tãdẽ captus & catenatus: tholoſano ep̃o traderet̃.
In quo itinere plurimis ſignis in ſeruo ſuo abbate glorifi
catus eſt deus:aliorũ corda ab erroribus impijs reuocans
aliorum corpora à languoribus uarijs ſanans.

EST locꝰ in regiõe eadem,ſalartũ nomẽ eſt illi,ubi ſer-
mone cõpleto plurimos ad bñdicendũ panes(ſicut
ubiq; fiebat)dei famulo offerebãt.Quos ille eleuata
manu:& ſigno crucis edito,ĩ dei noĩe bñdicẽs:ĩ hoc
eñ,inqt,ſcietis uera eſſe q̄ à nobis,falſa q̄ ab hæreticis ſua
dent̃:ſi infirmi ueſtri guſtatis panibus iſtis adepti fuerint
ſoſpitatẽ. Timẽs autẽ uenerabilis ep̃s carnotẽſiũ magnus
ille gaufridꝰ:ſiqdem præſens erat & proximus uiro dei:ſi
bona,inqt,fide ſumpſerint,ſanabunt̃.Cui pr̃ ſctũs de dñi
uirtute nil hæſitãs,nõ ego dixerim ait,ſed uerè q guſtaue
rint ſanabunt̃:ut perinde ueros nos & ueraces dei nũcios
eſſe cognoſcãt.Tã ingẽs multitudo lãguẽtiũ guſtato eo-
dẽ pane cõualuit:ut ꝑ totã prouinciã uerbũ hoc diuulga
retur:& uir ſanctus ꝑ uicina loca regrediẽs, ob cõcurſus
intolerabiles declinauerit:& timuerit:illo ire.Cũ aũt per
totũ ab eadẽ prouincia reditum uiri ſancti magis magiſq;
ſigna crebreſcerẽt,& multiplicarent̃ in dies:nõ prætereũ
dũ quidnã ipſe iter hæc animi gereret.q à Xp̃o humilita-
tem cordis & mãſuetudinẽ didiciſſet.Diſputãs eñ ſecũ in
cogitationibus ſuis & ex abundãtia cordis locutus,dome
ſticis ſibi religioſis quibuſdã fratribꝰ aiebat.Plurimũ mi
ror quidnã ſibi hæc miracula uelint,aut qd uiſum ſit deo,
talia actitare per talẽ.Nil mihi uideor in ſacris paginis, ſu
ꝑ hoc genere legiſſe ſignorũ.Siqdẽ facta ſunt aliqñ ſigna
ꝑ ſanctos hoĩes & pfectos:facta ſunt & ꝑ fictos.Ego mihi
nec perfectionis cõſcius ſum:nec fictionis.Scio eñ mihi
ſanctorũ nõ ſuppetere merita,q̄ miraculis illuſtrant̃:confi
do autẽ nec ad eorũ ſortẽ me pertinere:q uirtutes multas
in nomine dñi operant̃,& à dño ignorant̃. Hæc & hmõi
crebriꝰ ſecretiuſq; cũ uiris ſpiritalibꝰ cõferebat.Nouiſsi
mè ṽò opportunũ ſibimet uiſus exitũ reperiſſe:ſcio,inqt,
hmõi ſigna,nõ ad ſctitatẽ uniꝰ,ſed ad multorũ ſpectare ſa
lutẽ:& deũ in hoĩe ꝑ quẽ talia opet̃,nõ tã pfectionẽ cõſi-
derare quàm opinionẽ:ut in eo cõmẽdet hoĩbꝰ q illi cre-
dit ineſſe uirtutẽ.Neq; eñ ꝓ eis fiũt hæc ꝑ quos fiũt:ſed
ꝓ eis magis q uident illa uel ſciũt.Nec eo fine per eos iſta
dñs operat̃:ut ip̃os ꝓbet cæteris ſãctiores:ſed ut cæteros
magis amatores & æmulatores faciat ſanctitatis.Nihil er
go mihi & ſignis iſtis, qñqdẽ meæ illa famæ magis quàm
uitæ nouerim exhiberi:nec ad meam fieri commendatio-
nem:ſed ad cõmonitionẽ potius aliorũ.Satis ni fallimur
huius uiri mirabit̃ animũ:quiſquis hæc diligenti conſide
ratione p̃ſauerit:nec præſtãtius aut ſublimius reputabit
æſtimator qſqs fidelis:ſigna atq; ꝓdigia ꝑ eũ mirabiliter
opari quàm ꝑpetrata taliter ab eo interp̃tari.Sibi quoq;
nõ minus utile Xp̃ianꝰ aĩus iudicabit imitãdos eiꝰ affectꝰ
quàm mirandos actus:& morum inſignia:quàm operũ ſi-
gna cognoſcere.Sic igitur diuina cooperãte gratia mul-
tipliciter eccleſiæ dei uiri ſancti doctrina ꝓfuit:ĩ catholi-
corum moribus corrigendis,in ſchiſmaticorum furoribꝰ
comprimendis,in hæreticorum erroribus confutandis.

SAnè antequã idẽ dei famulus à Tholoſa rediret, mul
torũ aĩos & p̃cipuè regis Ludouici iunioris ꝓmouit
oriẽtalis eccl'iæ audita neceſſitas.Propter qđ ſeruus
Xp̃i à p̃fato rege ſemel & iterũ expetitꝰ,nec ſic acqe-
uit uolũtati & petitiõi eiꝰ:donec ipſiꝰ tãdẽ ſummi ponti-
ficis gñalẽ ep̃l'am iuſſꝰ eſt ab eo exponere pp̃l'is atq; prĩci
pibꝰ.Cuiꝰ tenor ep̃l'æ: fuit ut ĩ pñiam & remiſsionẽ pctõ-
rũ iter arriperẽt:aut liberaturi fratres:aut ſuas ꝓ illis aĩas
poſituri.Nec tacẽdũ qđ ex p̃dicatiõe eiuſdẽ itineris Iero
ſolymitani,cõtra eũdẽ uenerabilẽ abbatẽ qdã minꝰ ĩtelli-
gẽtes,ſcãdalizati fuerũt:triſtior ſequeret̃ effectus.Qđ tñ
uerbũ certũ eſt(ut prædiximus)ab eo qdẽ initiũ nõ ſum-
pſiſſe.Meminit huius uerbi ipſe quoq; uenerabilis pr̃ in
libro de cõſideratione ad eugeniũ papã,ĩter cætera ita di
cẽs.Quaſi leuitate in ope iſto uſi ſimus?Cucurrimus pla-
ne ĩ eo nõ q̃ſi in ĩcertũ:ſed te iubẽte,imo ꝑ te deo.Et poſt
pauca ſi neceſſe ſit unũ fieri è duobꝰ:malo in nos murmur
hoĩm:quã ĩ deũ eſſe.Bonũ mihi ſi dignet̃ me uti ꝓ clypeo.

ERat in tp̃e illo magr̃. Gilbertus pictauorũ ep̃s in ſa-
cris lr̃is plurimũ exercitatꝰ:ſed ſublimiora ſe ſcruta-
tus q̃dã nouitates & ipſe cõſcripſerat.Sup qbꝰ cũ iã
fideliũ ſcãdalũ & murmur inualeſcere:in remẽſi cõci
lio à uenerabili Eugenio papa celebrato,uocatꝰ ad mediũ
eſt:& librũ tradere iuſſus.Ibi uenerabilis abbas aduerſus
nouitates ꝑ biduũ agẽs,ſanctorũ teſtimonijs tã modeſtè
quàm fideliter eas redarguebat.Demũ ap̃lico iudicio &
autoritate uniuerſalis eccleſiæ,p̃fatæ nouitates dãnãtur:
ep̃s eidẽ dãnationi conſentiẽs,& publicè refutans q̄ ſcri-
pſerat indulgẽtiã correctus cõſequit̃.Maxiè ꝙ ab initio
ꝓmiſerat ſine ulla obſtinatione ſe ꝓ arbitrio eccleſiæ ſan-
ctæ correpturum ſuam opinionem.

SIc uir ſanctus iã corpe q̃ſi deficiẽs mẽte tñ promptꝰ &
alacer,zelũ dei q̃ feruebat interiꝰ ꝑ annos aliquot bo
nis opibꝰ exercebat:ac diuini ſeruitij laborabat inſiſte
re ſtudijs,indeficiẽs eiꝰ ſctã deuotio.Et cũ poſt tantos
labores huic dilecto ſuo diu deſideratũ p̃cioſæ mortis ſom
nũ dñs dare diſponeret,& fidelẽ ſeruũ in requiẽ introdu-
cere ſuã:cœpit magis ac magis prõptus in ip̃m proficere
ſpũs:caro ĩfirma deficere.Cognoſcẽs eñ uir ſctũs ꝓpe eſſe
iã brauiũ ſolito currebat alacrius:& terreſtris ſuæ habita
tiõis diſſolutionẽ ſentiẽs imminere,uotis uberioribꝰ aſpi-
rabat ad habitationem ex deo,domum non manufactam
æternã in cælis.In cuius puriſsimo pectore ſacri ſeſe deſi-
derij flãma nõ capiens crebris erũpebat indicijs:& ignitũ
eloquiũ uehementer feruoris interim uehementiam decla
rat.Corpus lectulo decubans,uarijs exercebatur incõmo
dis:animus tamẽ nihilominus liber & potẽs,quæ dei erãt
exercebat inuictꝰ:nõ ceſſans in medijs quoq; doloribꝰ me
ditari ſacrũ aliqd aut dictare:orare affectuoſiꝰ,frẽs ſtudio
ſius exhortari.In oblatione hoſtiæ ſalutaris quàm uſq; ad
defectũ ultimũ uix aliquãdo intermiſit,arctꝰ ibi uix cohæ
rentes,
rẽtes,uigore ſpũs ſuſtẽtabat:ſemetipſum pĩter offerens ac
ceptabile hoſtiam deo in odorem ſuauitatis.Quo tp̃e ad
auũculũ ſuũ andreã militẽ tẽpli ep̃l'am ſcribẽs:ĩter cætera
ait.Ego eñ delibor,nec puto me lõgũ facere ſuper terrã.
Dũq; ſolito grauiꝰ laboraret:frẽs inſiſtebãt ſupplicatiõi-
bus & orõnibꝰ ad deũ ꝓ eo. Vñ etiã ſctũs ip̃e cognoſcẽs
eorũ p̃cibꝰ deſideriũ ſuũ differri:cũ aliquãto meliꝰ ſcđm
corpꝰ hr̃e cœpiſſet,cõgregatis fr̃ibꝰ hæc eadẽ uerba locu
tꝰ eſt.Quid tenetis miſerũ hominem? Fortiores eſtis : &
inualuiſtis.Parcite quæſo parcite:ſinite me abire.

IAm itaq; pr̃ ſctũs ĩ ſuo Claræuallẽſi cœnobio cõſumma
tionẽ curſus ſui uiriliter expectabat,cum grauis admo-
dum plaga metẽſi pp̃l'o ſupuenit grauiter oppreſſo à uici
nis principibꝰ imminebat totius prouinciæ certa ut puta
bat̃ uaſtatio,cũ uenerabilis eorũ metropolitanꝰ Hyllinꝰ
archiepiſcopꝰ treuerenſis,dolens auxiè de præteritis, ſed
adhuc grauiora formidãs:unicũ in tanta neceſsitate refu
giũ petijt,& expetijt uirũ dei.Veniens ergo Clarãuallẽ i-
pſiꝰ atq; oĩm fratrũ ueſtigijs tota hũilitate ꝓſtratꝰ roga-
bat & obſecrabat,ut ſe tãtis dignaret̃ oppõere malis,qbꝰ
alĩ nemo poſſe modũ ponere uideret̃ Dñs aũt ſicut ſemp
fidelis ſerui ſui direxerat uias,& in p̃cipuis quibuſq; cau-
ſis aptiſsimo uſus fuerat inſtrumẽto:ex paucis ante diebꝰ
ægritudinẽ corpis eius aliquatenus releuarat.Qđ quidẽ
ſæpius erga eum ꝓuidẽtia diuina diſpoſuit:in cuiꝰ manu
erat placita aĩa illiꝰ:ut quoties cũ grãdis aliqua neceſsitas
euocaret,uincente oĩa aĩo uires corporis nõ deeſſent:mi-
rãtibꝰ q uidebãt eũ,etiã robuſtos hoĩes in tolerãtia ſupe-
rare. Expletis nãq; interdũ negotijs,uelut ĩ ſe rediẽs,mul
tiplicibꝰ infirmitatibꝰ laborabat:ut uix uiueret feriatus,
q occupatꝰ deficere neſciebat.Cui in hoc ope nouiſsimo
tã manifeſtè tãq; magnificè diuina affuit uirtꝰ & gratia:ut
ex laboribꝰ uires capere uideret̃.Accidit aũt cũ in moſel-
le fluuij littore reſidẽtibꝰ hincinde ptibus,mediator fide-
lis rogaret q̄ ad pacẽ erant: ut ps altera(ex ſtrage hoſtiũ q
dudũ ab eis cõcluſi corruerãt,iam ferocior)qđ exigebat̃
obſtinata aĩoſitate renueret.Subitò deniq; tãquam agi-
tati furijs diſceſſerũt:uirũ dei inſalutatũ,ſolã uerò cæteris
oĩbus relinquẽtes deſpatiõnẽ pacis.Nec ſanè ex cõtẽptu
aliquo,ſed ex metu reuerẽtiæ eiꝰ inire fugã:ſiquidẽ uere
bant̃,ne p̃ſitium quãlibet improbas mẽtes facilè flecteret:
minꝰ cõſiderãtes qđ ille ꝑ ſpm̃ nuſquã abſentẽ,poſſet etiã
in abſentes.Iã cõuẽtus in magno turbine ſoluebatur:ſola
utriq; meditabant̃ arma,ſola inibãt cõſilia malignãdi: cũ
uir ſctũs eos q ſecũ uenerãt conſolãs fratres,ne turbemini
inqt,licet eñ per multas difficultates,oĩno tñ pax deſide-
rata ꝓueniet.Quibꝰ etiã uñ id noſſet:ĩnotuit,dicẽs. Vide
bar mihi ꝑ nocturnũ ſoporẽ:miſſam celebrar̃ ſolẽnẽ.Cũq;
expleta paulominus orõne prima,recordarer angelicũ ex
more cãticũ(id eſt glĩa in excelſis deo)p̃cedere debuiſſe,
erubui:& quod oblitꝰ omiſerã cãticũ inchoãs,uobiſcũ pa
riter,ad finẽ uſq; cõpleui.Iã mediũ noctis trãſierat,cũ uir
ſanctus de prædictorũ pœnitudine principũ legatiõe ſu-
ſcepta:iucũde ſatis cõuerſus ad ſuos:agnoſcite,ait,ꝓmiſſæ
nobis canẽdæ glĩæ,& cãtici pacis p̃parationẽ.Iterũ ergo
ptibꝰ cõuocatis,ꝑ dies aliqt de pace tractatũ eſt,& ob ma
ximas difficultates occurrẽtes,utriq; ſæpius deſpatũ:niſi
ꝙ oẽs iã cõſolabat̃ q̄ oĩbus ĩnotuerat,abbatis ſcti tã certa
de reformãda pace ꝓmiſsio.Nec parũ ipſa dilatio profuit:
his p̃ſertim q uarijs ĩcõmodis laborãtes, remedia cõſeque
bant̃ in carne:ſeu etiã q uidẽtes ædificabant̃ in fide.Tãtus
eñ cõcurſus erat:ut multitudine pĩter atq; importunita-
te ſua ip̃m q̃q; negociũ cõponendæ pacis penè deſpabil'r
impediret:donec q̄ſita in medio flumine inſula,partis utri
uſq; primarij in nauiculis acceſſerũt.Inter oẽs ſanè q̃s per
manũ ſerui ſui ibidẽ p̃ſtitit dñs ſanitates,celeberrima fuit
cuiuſdã curatio mulieris.Hæc ab annis octo peſsima ægri
tudine laborabat:uehementi tremore,& ualidis motibus
uniuerſa pĩter mẽbra cõcutiẽs.Cũ aũt uideret̃ grauiori-
bꝰ ortis difficultatibꝰ,ꝓpemodũ excidiſſe ſpes pacis,dño
diſponente uenit mulier ita tremens,nec minꝰ horribilis
quàm miſerabilis:& oẽs pĩter ad ſpectaculũ cõuenerunt,
Orante dei famulo,ſub ocl'is oĩm paulatĩ cõcuſsione ſeda
ta,pfectã ſe ſentiẽs mulier ſoſpitatẽ adeptã:exclamãs ſerue
dei,ĩqt,cõualui.Quæ res ĩ tãtã admirationẽ ẽt duriſsimos
q̃ſq; ꝓmouit:ut ꝑcutiẽtes pectora ſua ꝑ horã ferè dimidiã
cũ lachrymis acclamarẽt.Tãtus deniq; factꝰ eſt impetꝰ &
cõcurſus ꝓcidẽtiũ & deoſculãtiũ uiri dei ſacra ueſtigia,ut
ꝓpemodũ cõprimeret̃:donec tollẽtes eũ fratres & ĩponẽ-
tes ĩ uaniculã à terra modicè ſubduxerũt.Cũq; accedẽtes
ad ſe prĩcipes,ut cœpat ꝓ pace rogaret, ſuſpirantes dice-
bãt.Oportet nos libẽter audire eũ quem ut ibi cernimꝰ,
deꝰ diligit & exaudit:& audito eo multa facere,ꝓ q̃ tãta fe
cit in oculis nr̃is.Quibꝰ ille ut ſemp cautꝰ erat cõpetẽter
huiuſmodi gl'iam declinare:nõ pp me,inqt,ſed pp uos fa-
cit.Ibi cõpoſitis omnibus ſm ꝙ fidelis arbiter diffiniuit:
datis ſibi inuicem dextris,recõciliati ſunt in oſculo pacis.
Difficilè foret itineris illiꝰ,ſicut & alia ꝑ eũ à dño ꝑpetra
ta magnalia uniuerſa cõplecti.Sed neq; ꝓpoſiti noſtri eſt
eiuſmodi mõ ꝓſeq ſigna:& narrãdis uirtutũ opibꝰ operã
dare.Hac ergo ſepoſita narratiõe,piè aĩaduertẽdũ uidet̃
ꝙ hic uiarũ ſuarũ finis beatus.& hic labor ultimꝰ fuit. In
hoc opere nõ minus utili quàm difficili:nec minꝰ deſpera
tæ pacis quàm neceſſariæ,labores eius glorioſe cõpleuit:
q magnificè ſemper honeſtauit eum in laboribus ſuis.

VT autẽ expleta Metẽſiũ recõciliatiõe, & ꝓuinciæ il
li pace reddita, abbas ſctũs ad monaſterium redijt:
graui admodũ iã iãq; deficiẽtis incõmodo corporis
occupatꝰ,in tãta animi ſuauitate & dulcedine ſpũs,quoti
die ꝓpinquabat ad exitũ:acſi in portu nauigãs,paulatim
uela deponeret.Euidẽter quoq; fratribꝰ aiebat.Hæc ſunt
uerba q̄ loq̄bar ad uos,cũ p̃terita hyeme ægrotarẽ nõ uo
bis eſſe qđ adhuc timeretis ꝓximã iminere huius corpis
diſſolutionẽ.At erat uerbũ iſtud abſcõditũ ab eis:& cape
re nõ ualebãt.Nimirũ qđ tã uehemẽter horrebat animꝰ,
minus facilè perſuadebat̃ ut crederet:præſertim cũ & ipſe
cõpatiẽs,filijs eiuſmodi uerba ſupprimeret.Cæterũ factis
quodãmodo clamãs opera cõſummaui quæ dedit mihi pa
ter ut facerẽ,magis ac magis actus exteriores omittere cœ
pit,affectus retrahere,uelut & ſacrorũ funibus deſiderio-
rum ſedula intẽtione præiactis,uicino iam littori hærere
firmius & cõmodius applicare.Deniq; cũ uenerabilis an-
tiſtes ſedis lingonicæ Godefridus de qbuſdã eũ ſolicitari
agendis,& minus apponere animũ miraret̃:ne miremini,
inquit,ego eñ iã nõ ſum de hoc mũdo.Vidẽs demũ pater
ſanctus compaſsionis & miſericordiæ uiſceribus affluẽs,
chariſsimos ſibi filios miſerabiliter tabeſcentes,& areſcen
tes p̃ timore & expectatiõe ſuperueniẽtis deſolatiõis gra-
uiſsimæ, & lamentabilis orbitatis:dulciſsimis eos cõſola
tionibꝰ refouebat.Et monẽs eos in tuto diuinæ clemẽtiæ
ſinu,ſpei anchorã fideiq; ſuæ ꝑ incõuulſibilẽ charitatẽ fir
mius radicare:ſe quoq; ꝓmittebat,nec poſt mortẽ eis ali-
qñ defuturũ.Propenſius autẽ rogãs & obſecrãs per mul-
tas lachrymas:timorẽ dei & ſacræ puritatis,ac totiꝰ perfe
ctionis amorẽ,eorũ imprimere animis conabat̃.Sed & mo
nebat,& cũ lachrymis obteſtabat̃: ut ſi quid uirtutis aut
exẽplo cõmẽdaſſet aut uerbo:id æmularent̃,id firmiter te-
nerẽt & in eo ꝓficerẽt.Videns itaq; ſuorũ finem immine
re dierũ:quoſdã fratres q in familiari ſibi cõuerſatiõe diu
tius adhæſerãt,ſeorſum aduocãs:alloquæbat̃ talia dicens.
Quia nõ arbitror me magna uobis religionis exẽpla poſ-
ſe relinquere:tria uobis imitãda commẽdo,quæ in ſtadio
quo cucurri,me pro poſsibilitate mea memini obſeruaſſe.
Minus ſenſui meo quàm alterius credidi:læſus de lædẽte
uindictam non expetiui:nemini ſcãdalũ facere uolui: etſi
quãdo incidit,ſedaui ut potui.Ecce quàm breuiter quãq;
luculenter in his dei famulus humilitatẽ,patiẽtiã, charita
teq; diſcipulorũ mẽtibus inſerere nitebat̃,imitanda ꝓpo-
nẽs eis non tam uerbo & lingua quàm opere & ueritate.
Modũ autẽ ægritudinis eius ſi quis noſſe deſiderat:extat
epiſtola ſcripta ad Arnaldum bonæuallis abbatem, ĩ qua
ſic ait inter cætera.Somnus receſsit à me : ne uel bene

ficio ſopiti ſenſus, dolorũquã recedat. Defectꝰ ſtomachi: ferè totũ qđ patior eſt. Frequẽter in die & in nocte exigit cõfortari modico admodũ qualicũqꝫ liquore: nam ad ſolidum omne inexorabiliter indignať. Hoc parũ qđ dignať admittere, nõ ſine graui moleſtia ſumit. Qđ ſi pluſculũ qđ interdũ admittere acquieſcat: id grauiſsimum. Pedes & crura intumuerũt: queadmodũ hydropicis cõtingere ſolet. Et in his omnibus ne quid lateat amicũ de ſtatu amici ſolicitũ: ſecũdũ interiorẽ hominẽ (ut minus ſapiẽs dico) ſpiritꝰ prõptus eſt in carne infirma. Orate ſaluatorẽ qui nõ uult mortẽ peccatoris, ut tẽpeſtiuũ iam exitũ nõ differat: ſed cuſtodiat. Curate munire uotis calcaneũ nudũ meritis: ut is qui inſidiať inuenire nõ poſsit unde figat dẽtẽ, & uulnus infligat. Hæc ipſe dictaui ſic me habẽs: ut ꝑ notam uobis manũ agnoſcatis affectũ. Et huius ergo tenore epiſtolæ poteſt nimirũ diligẽs lector ſacrũ illiꝰ uel ex parte aliqua pectꝰ cognoſcere: quãta illi in ipſa ſui ruina corporis trãquillitas mẽtis, ſerenitas animi, ſuauitas ſpiritus, quãta ſub fiduciæ culmine radix hũilitatis. Sed & filiorũ eius inter hæc animos aliquatenus æſtimare licebit, uultꝰ exãgues, ſingultus graues, crebra ſuſpiria, anxias cogitationes. Nimirũ cũ theſaurus tãtus, & tam amabilis adhuc in eorũ manibus eſſet, & tamẽ nec ſpes eſſet diutiꝰ retinẽdi, nec facultas pariter cõmeandi. Nec tamẽ lugẽdũ eis ulterius ſup illũ, qui in gaudiũ dñi ſui dei feliciter inuitatus, iã iãqꝫ intraturꝰ erat: ſed ſup ſeipſos quibus erat uita tũc tædio adhuc mors timori. Grauis quidẽ erat in hac ſeparatione cõditio: poſt mirificã lucẽ horrere magis tenebras poſt eius trãſitũ ſubintrãtes: Igiť ante patris huiꝰ exceſſum accedẽtes ad eũ filij quos ꝑ euãgeliũ Xp̃o genuerat, pijſsimũ eius animũ lachrymabili ſupplicatione pulſabãt, & hæc atqꝫ hmõi loq̃banť. Nunqd nõ miſereris huic monaſterio pater, nũquid nõ cõpateris nobis: quos tãto pietatis effectu, maternis lactaſti uberibus, paterna cõſolatione fouiſti? Tũ uerò flens ipſe cũ fletibus, & colũbinos oculos in cælũ porrigẽs: teſtabať coarctatũ ſe è duobꝰ, & qđ eligeret ignorantẽ: diuino totũ tribuere arbitrio pietatis. Nã & hinc paterna illũ urgebat pietas filiorũ uotis annuere ut maneret: inde trahebat Xp̃i deſiderium, ut migraret. Radicata tamẽ ab olim in pectore eiꝰ humilitas ꝑſuaſerat ei, ut ex intimo cordis affectu, ſeruũ dei ſe inutilẽ eſſe diceret, & arborẽ ſterilẽ reputaret: ex cuius uita nullꝰ ſibi fructus, nullus alteri cuiquã ꝓueniret. Nam & ſolitus erat in familiari collocutiõe fateri, mirari ſe & uix credere ſe hominibꝰ ꝙ ſic cũ ſibi utilẽ crederẽt ut dicebãt, qđ nec homines ueraces fallere uelle, nec tã prudẽtes falli poſſe uerisimile uidereť: cũ alterutrũ excuſare non poſſet. Quẽ eñ totꝰ mirabať orbis, ſolꝰ ip̃e qđ erat mirabiliꝰ nõ uidebat: ſuæ uidelicet uel operationis opinionis ue ſplẽdorẽ. Nouiſsime cũ exterioris habitaculi, undiqꝫ iam ſoluta cõpago deſiderãti animæ liberũ præſtaret egreſſum: poſt ſacræ unctiõis celebrationẽ & ſacratiſsimi corporis dñici ꝑceptionẽ, magnus ille dies illuxit, quo perpetuꝰ illi ortus eſt dies. Ad cuius exitũ uicini cũ abbatũ & fratrũ copioſa multitudine fuerant congregati.

HOra igiť diei penè tertia: ſingularis lucerna ſuæ gñationis ſctũs ac uerè btũs abbas Bernardus, in corpore mortis in terrã uiuẽtiũ ex filiorũ circunſtãtiũ & inter graues ſingultꝰ ac lachrymas uberes utrinqꝫ pſallentium choro, feliciter Xp̃o duce migrauit, ad multorũ qs ipſe p̃miſerat coetꝰ trãſiẽs lætabundos: ad ſctõrũ cuneos gratulãtes: ad obuia agmina angelorũ. Felix aĩa: quã ſic leuabãt excelſa ſuorũ priuilegia meritorũ: quã ſic pia filiorũ pſeq̃banť uota: ſic qꝫ ſuperiorũ deſideria ſacra trahebãt. Felix trãſitꝰ de labore ad refrigeriũ, de expectatiõe ad p̃miũ: de agone ad brauiũ: de morte ad uitã: de fide ad notitiã: de peregrinatiõe ad patriã: de mũdo ad patrẽ. De quo trãſitu eius multa audiuimus apparuiſſe quàm multis, & qdẽ nõ indigna relatu: ſed difficile nimis ſingula ueſtigare: & ſcribere omnia nimis longũ. Vnũ tñ ponimꝰ, qđ tam uerũ quàm manifeſtũ is cui hoc cõtigit, frater Guilliermꝰ de mõtepeſſulano, añ obitũ ſuũ prĩ ſuo ſpũali reſerãdo & atteſtãdo, notũ efficit. Is uir magnificꝰ olĩ ĩ ſclo, ſed magnificẽtior ĩ ſcli fuga, in cœnobio grandiſsiluæ monachus factus patrẽ ſuum aliqñ deuotiſsimè uiſitauit. Rediturus autẽ lachrymabiliter querebať ꝙ nõ eſſet eũ ultrà uiſurus. Cui uir dei ne timeas ait: adhuc ſine dubio me uidebis. Huius ergo effectũ promiſsionis deuotiſsimus ille Guilliermus expectãs, ipſa nocte cũ ex hac uita deceſsit: in monaſterio grandiſsiluæ apparentem ſibi uidere meruit & dicentem. Frater Guillierme. Et ille. Ecce ego dñe. Veni, inquit, mecũ. Quo interrogante quo irẽt: ueni mecum, ait, uſqꝫ ad radices libani montis. Quo cum perueniſſenť: dixit ad eum. Tu manebis hic: ego autẽ aſcẽdam ad montem. Interrogatus qua de cauſa uellet aſcẽdere, diſcere uolo, inq̃t: Miratus ille quid, ait, uis diſcere pater quem nulli hodie in ſcientia credimus eſſe ſecũdũ? ad quẽ ſanctus. Nulla, ait, hic ſciẽtia, nulla ueri cognitio, ſurſum ſcientiæ plenitudo, ſurſum eſt uera notitia ueritatis: & in hoc uerbo dimittens eũ, in montẽ altiſsimum ſubijt coram illo. Cumqꝫ intuereť euntem expergefactꝰ eſt & occurrit protinus ei uerbum illud quod ad Ioãnẽ in apocalypſi olim de cælo ſonuit. Beati mortui qui in dño moriũtur. Vt autẽ mane locutus eſt abbati ſuo & fratribꝰ, patrẽ ſanctũ ex hac uita migraſſe dicebat. Et notãtes diẽ ac diligentius inquirentes, ut audierant inuenerunt.

DVm itaqꝫ fidelis miniſter & ſacerdos altiſsimi feliciter ingrediť in locũ tabernaculi admirabilis ad altare dei: ſacram ei & acceptabilẽ hoſtiã uiſ ſpiritus oblaturus, corpus etiam rite paratũ & ornatum ſacerdotalibus indumẽtis oratorio beatæ dei genitricis infertur. Plurima quoqꝫ nobilium & ignobiliũ de uicinis quibuſqꝫ locis gemebunda protinus turba cõuenit: & uallem totam ploratus & ululatus multus implebat. Amarius tamen pro foribus monaſterij, lamentabatur ſexus miſerabilior mulierum: ꝙ accedentibus ad beata ueſtigia uiris, monaſtici diſciplina ordinis inexorabiliter eis negaret ingreſſum. Biduo autem manſit in medio gregis paſtor extinctus: dum priſtina illa dulciſsimi gratia uultꝰ nil minorata, ſed aucta magis omnium in ſe figeret oculos: animos traheret, ſepeliret effectꝰ. Creſcebat ſupra modũ ruens undiqꝫ populorũ multitudo: & intolerabilis iam fiebat impetus concurrentium, ac deſiderabiles ſancti tenentium pedes, oſculantium manus, applicãtium panes, baltheos, ãnulos, nummos, & alia quæqꝫ ſeruãda ſibi pro benedictione, uarijs neceſsitatibus profutura. Maximè tamen parati in diem tertium, per loca p̃xima præſtolabantur, reponendi ſacri corporis eius horam ſolennem: copioſius undiqꝫ conuenturi. Nam & ſecunda die tãtus circa meridiem populus fuerat congregatus, & tanto pietatis zelo ſtipati undiqꝫ ſacrum corpus obſederant: ut nulla penè epiſcopis aſtantibus reuerentia, nulla fratribꝰ habereť. Vnde ueriti ne quid ſimile aut fortè grauius accideret die tertia, præoccupantes horam, & mane diuina ex more ſacrificia conſummantes, ſicut & biduum iam in celebratione miſſarum, & iugi fecerant pſalmodia, puriſsimum illud balſamum ſuo uaſculo commiſcere, in lapide reponentes, lapidem precioſum, optimam margaritã. Cõſummatis ergo faciliter uitæ ſuæ diebus, annis circiter lxiij. expletis dilectus domini Bernardus Claræuallenſis cœnobij primus abbas, aliorum quoque amplius quàm centum ſexaginta monaſteriorum pater. xiij. Kalen. ſeptẽbris, inter filiorum manus obdormiuit in domino. Sepultus eſt autem. xj. Kalen. eiuſdem menſis, ante ſanctum altare beatæ uirginis matris, cuius fuerat deuotiſsimus ipſe miniſter. Sed & pectoriꝰ eius ipſo in tumulo capſula ſuperpoſita eſt: in qua beati thaddæi apoſtoli reliquiæ continebantur. Quas eodem anno ab Hieroſolymis ſibi miſſas, ſuo iuſſerat corpori ſuperponi: eo utiqꝫ fidei deuotionis intuitu, ut eidem apoſtolo in die communis reſurrectionis adhæreret conreſuſcitatus. Facta ſunt hæc eodem anno quo beatus papa tertius Eugenius, eiuſ-

dem patris

dem patris in ſancta cõuerſatione filius, ab hac luce migrauit ad dominum: cuius merita in ipſa cùm inſigniter præfuit urbe, miraculis pluribꝰ illuſtrata choruſcãt, ſucceſſore eiꝰ Anaſtaſio Romanæ eccleſiæ præſidente: Regnãtibꝰ autem in Romanorum imperio, Frederico illuſtri: in Frãcorũ regno pijſsimo rege Ludouico filio Ludouici, principatũ eccleſiæ uniuerſæ ac totius creaturæ uiſibilis & inuiſibilis monarchiam tenente dei filio Ieſu Chriſto: anno ab incaruatiõe ſua, milleſimo centeſimo quinquaſimotertio, qui cum patre & ſpiritu ſancto uiuit & regnat deus in ſecula ſeculorum, AMEN.

¶Explicit uita ſancti Bernardi primi abbatis Claræuallenſis.

¶Epigramma ſeu epitaphium beati Bernardi abbatis Claræuallis: per modum dialogi.

MIra loq̃r: ſed digna fide, Bernarde (Quid hoc eſt?)
Viuis adhuc? (uiuo) Nũ ergo es motuus? (Imo)
Et qd agis? (requieſco) Taces, an faris? (utrũqꝫ)
Cur reticeo? (qa dormio) cur loq̃ris? (qa uiuo)
Quid loq̃ris? (ſacra myſtica) cui? (mea ſcripta legenti)
Num cunctis? (non) ergo quibus? (qui dulcia quærũt)
Nomen habes? (ita) Qđ? (Bernardus) Num ſine cauſa?
(Nõ) Dic ergo quid hoc eſt? (Bernardus bona Nardus)
Cur Nardus? (qa fragro) quo fragramine? (dulci)
Cui fragras, & ubi? (lectori codice ſacro)
Quod cognomen habes? (de Clarauallc) manes hic?
(Manſi, ſed modo non) ubi nunc? (in uertice montis)
Qualis eras in ualle manens? (humilis) modo quantus?
(Maior nunc ſurſum, quanto minor ante deorſum)
Nónne tui quicquã uallis tenet? (oſſa) quouſqꝫ?
(Donec cæleſte fiat terreſtre cadauer)
Hoc quando fiet? (omnis caro quando reſurget.)

¶Aliud epitaphium editum à domino Adam de ſancto Victore.

CLaræ ſunt ualles, ſed claris uallibus abbas
Clarior, his clarum nomen in orbe dedit.
Clarus auis, clarus meritis, & clarus honore.
Claruit eloquio, religione magis.
Mors eſt clara, cinis clarus, clarũqꝫ ſepulchrum.
Clarior exultat ſpiritus ante deum.

¶Aliud epitaphium.

ECce latet Claræuallis clariſsimus abbas.
Qui ſummis ſummus, qui ſibi paruus erat.
Religionis apex, lux mundi, laus monachorum:
Vox uerbi, pacis, ſanctio, iuris amor.
Inſtructus, uelox, ſublimis, pauper, abundans,
Artibus, ingenio, ſanguine, ueſte, bonis.
Laudis eget titulo, cuius laus non ſit ad omnes.
Cuiꝰ honor, cuius creſcere fama fuit.
Nunc uerò quem plangit adhuc, quem prædicat orbis,
Si laudare uelim, laus mea laude caret.
Dura, malum, cũctos, tulit, horruit, ædificauit:
Vana, deum, requiem: ſpreuit, amauit, habet.

¶Aliud epitaphium.

ARdẽs Bernardus, aut arduus, aut bona Nardus.
Iure uocatur, propter quod nunc celebratur.
Ardens feruore, uita ſublimis, odore
Nardus, quæ ueræ uirtutis ſigna fuere.
Iſte fuit per quem patuit doctrina ſophiæ.
Præco dei, doctor fidei, citharista Mariæ.

¶Aliud epithaphium.

CVltor iuſtitiæ Bernardus, & arca ſophiæ.
Incolit hunc tumulũ, regnat & ante deum.
Sacrum nanqꝫ loco corpus requieſcit in iſto,
Obtinet excelſum ſpiritus atqꝫ polum
Chriſtiferam matrem, cui uiuens purus adhæſit,
Conſequitur moriens aſſociandus ei.
Ipſo nam menſe quo ſcandit uirgula Ieſſe.
Conſedit pariẽter hic ſuper aſtra pater,

¶Aliud epitaphium.

MEllifluus doctor Bernardus pacis amator
Hoc iacet in tumulo, magnificandus homo,
Ipſe iacet, ſed fama ſuæ probitatis in æuo
Virtutis merito nõ ruitura manet.
Vexillum fidei, populi candela, ſophiæ
Puluinar, laudis ſumma uir, iſte fuit.
Cui tria poſt obitum, uitam conferre laborant,
Mens humilis, blandus ſermo, pudica caro.
Mens bona diſpoſuit, ſermo docuit, manus egit;
Hinc bonus, hic melior, optimus inde fuit.
Inſignis, pollens, largus, deuotus, adundans
Moribus, ingenio, munere, corde, bonis
Præbuit, iuſtruxit, diſperſit, reſpuit, emit
Exemplum, fratres, danda, cauenda, polum.

¶Aliud epitaphium.

HOc in ſarcophago pauſat uirtutis imago,
Cui de fontanis carnis origo fuit.
Sic quadrauit cum uirtutis regula, nullam
Compulit ĩ partem quælibet aura uirum,
Fratribus ipſe ſuis uita præluxit, honore
Præfuit, exemplo profuit, ordo fuit.
Hinc ſurſum tendens Bernardus, & infima linquens.
Vallibus ex claris fulgida regna ſubit.

Aliud epitaphium.

SErmonum pictor, morum decus inſtar, honeſti
Fulſit Bernardus, quem tegit hic tumulus,
Pieridum lyrifer, uirtutum ſignifer, artis
Clauifer, eccleſiæ lucifer ipſe fuit.
Eloquij ſplendor, manus obuia frons ſine nube,
Alloquio mitis, conſilioqꝫ bonus.
Libri uerborum, ſtellati floribus, ore
Percelebri, titulos eius ubiqꝫ canunt.
Illic myſterij precioſa monilia fulgent.
Illic eloqu? balſama uera fluunt.
Peruius & liber eius ſtyllus ad omnia ſculpſit,
Pinxit, inaurauit, omne quod egit opꝰ.
Præter tot titulos quibus ille refulſit, in eius
Floruit illæſa carne pudoris ebur.
Et ſic pro meritis, laudis uexilla reportans.
Cælica quæ meruit præmia uictor habet.

¶Nicolaus hacqueuillæ, ſacri ſenatus Pariſien. præſes æquiſsimus, de laudibus Bernardi & ſituatione Claræuallis.

ABdita uallis erat, medijs in montibus, alto
Et nemore & uiridi tunc adoperta rubo.
Hanc claram uallem merito dixere priores,
Mutarunt nomen uallis amara tuum.
Quam licet umbroſi circundent undiqꝫ montes,
Nulla tamen toto clarior orbe fuit.
Hanc alba irriguus mediam perlabitur amnis,
Fons ibi perpetuo munere donat aquam.
Ad quam diue pater primum Bernarde colendam
Mitteris, illo iam tempore tantus eras.
Nondum difficilis iuueniles liquerat annos,
Mens tamen in tenera carne ſenilis erat.
Tunc fuit incultis hæc uallis conſita dumis,
Tunc ibi non domitæ delituere feræ.
Illo ſilueſtres produxit tempore fructus,
Viticolæ nulli, nullus arator erat.
Nullæ hominum ſedes, uetus hæc ſpelunca latronum;
Nullus in hac poterat carpere tutus iter.
Ad poſtquàm claram uallem Bernarde petiſti,
Et ſtatuis ſedes fratribus ipſe tuis:
Tunc ſubito antiquam mutarunt omnia formam,
Aſpera quæ fuerant, fertiliora facis.
Vallis & in medio cellas, Chriſtiqꝫ dicatam
Eccleſiam, adductis fratribus ædificas.
Inſtruis angelicam hos in terris ducere uitam,
Pſallere diuinas nocte dieqꝫ preces.
Protinus immenſum diſcurrit fama per orbem

Bernarduſq; pater cuncta per ora uolat.
Vndiq; concurrunt pueri iuueneſq; ſeneſq;
Flectere ad imperium colla ſuperba tuum,
Non illos retinent matres, non melior ætas,
Non timet auſteras alba ſenecta uias.
Non illos remorantur opes, non deniq; uana
Quæ uenit à claro ſanguine nobilitas.
Ipſeq; mundanos ſperniens Henricus honores
Cuius erat frater gallica ſceptra tenens.
Qui licet ipſe foret regali ſanguine cretus,
Se tamen imperio ſubdidit ille tuo,
Omnia regna tuo nutu Bernarde regebas,
Tantum uirtuti tunc adhibetur honos.
Siqua inter magnos fuerat diſcordia reges,
Omnia ſunt uoto conciliata tuo.
Tunc etiam inſani rabies ueſana leonis,
Vexabat rapidis dentibus eccleſiam:
Sed tua peſtiferas fregit prudentia uires,
Et finē tantis cladibus impoſuit.
Teſtis aquitanas regnans Guillermus in urbes
Dum bernarde tuos concidit ante pedes.
Tu quoq; fraternas acies diſpergis in orbem,
Nullaq; terra tuis fratribus abſq; patet,
Siue ea purpureos tellus quæ tendit ad ortus,
Quæq; ſub occiduo ſole relicta iacet,
Quæcūq; aut gelidas terræ flectuntur ad arctos,
Quæue ſub auſtrali noſcitur eſſe polo,
Aut ea quæ extremos nutrit populoſa Britānos
Inſula, quæ Oceano cingitur ampla mari:
Quàm longe Europæ tenduntur deniq; fines,
Exquirunt fratres omnia regna tuos.
Omnia non poſſunt nunc carmina noſtra notare,
Hæc pauca ex multis diſſeruiſſe ſat eſt.
Nam grauis hæc noſtras ſuperat prouincia uires,
Vena cui fluitat ſuauior, ille canat.
Hæc mihi ſufficiat raptim tetigiſſe canendo,
Non facit ad tantum noſtra camœna uirum.

¶Ad claræuallenſes.

¶Poſt præcepta patris præſens dum uita ſuperſtes
Pergite, cum tacito nam fugit illa pede.
Nec uos pœniteat mundi ſpreuiſſe ruentis
Tractandas paruo tempore delicias.
Triſtia quæ modo ſunt quæcunq;, & amara uidentur,
Gaudia poſt mortem non peritura parant.
Poſt lachrymas, gemitus, longa & ſuſpiria uallis
In monte in excelſum uos trahet ipſe deus.

¶De uita & ſancta conuerſatione beati Bernardi Claræuallis abbatis, & glorioſo eius fine, ac fundatione Claræuallis.

ANno milleno centeno cum duodeno
Vno coniuncto numeri non exule puncto,
Sanctus Bernardus uita famaq; ſerenus
Vt redolens Nardus, & ſancto flamine plenus
Chriſto doctore feruens uirtutis amore
Mundum cum flore tempſit deitatis honore.
Vndecies binos tunc natus circiter annos,
Tunc ter ibi quinos ordo compleuerat annos,
Plus quàm terdenis sociis ſibi fœdere iunctis,
Spretis terrenis pro cæli culmine cunctis.
Clauditur in clauſtro de ciſter, corde ſereno,
Mentis alabaſtro cæleſti nectare pleno
Corde bono, uultu læto, non pectore triſti.
In domini cultu ſe mactat pro cruce Chriſti,
Spiritui cogit carnem ſeruire rebellem,
Hanc totamq; coquit lex ignea, nil niſi pellem
Fert, maceratur homo, pingueſcunt abdita mentis,
In cordis domo ſtat gratia cuncta regentis,
Per quam uirtutum miro candore nitebat,
Peccatiq; lutum ui tota deſpiciebat.
Vitas ſanctorum ſanctus ſtudioſe legebat,
Exemplis quorum fontem uitæ ſitiebat.
Verè non potuit; hunc ſanctum flamma reatus,
Plurima nanq; fuit per tentamenta probatus.
Moribus & uoto fuit almo ſemper adhærens
Spiritui, toto niſu cæleſtia quærens.
Angelicos cœtus exorat cum prece pura,
Deuoti fletus, quibus offert munera plura.
Cælitus impletus faſtidit & hæc peritura,
Ordinat & lætus uitam per cælica iura.
Sic ſol iuſtitiæ, Bernardum traxit ab huius.
Mundi planicie, fallax eſt gloria cuius
Deficit ut fœnum, perit ut flos atq; fauilla,
Cor gerit obſcœnum, quiſquis cōfidit in illa.
Nam redit in cenerem, quæ quo plus tendit in altum,
Tanto per celerem deſcendit ad infima ſaltum.
Felix qui uoluit mundi poſtponere curam,
Et clauſtri potuit uitam cōtingere puram.
Angelico more clauſtralis uita potitur,
Nam ſine rancore concors ibi reperitur.
ANnus milleuus, ter quinis commemoratur.
Necnon centenus, uir ſanctus quando creatur.
Abbas, & patrum ſequitur decreta priorum.
Fit doctor fratrum, fidei lux, regula morum,
Sobrius & caſtus, mitis, pius, atq; benignus.
Expers eſt factus, & laude per omnia dignus,
In uallem claram, uallem conuertit amaram.
Et domino charam deuotus cōſtruit aram,
Annis terdenis octo, ſed non ſine pœnis.
Hanc uallem rexit, multos ad ſidera uexit,
Et ſeptingentos fratres moriens pater idem
Laudibus intentos Chriſti admiſit ibidem.
Illis efficitur hæc uallis ianua cæli,
A quibus incolitur ſacer ordo mente fideli.
Senſus corporeos uir iuſtus ſenſus refrenat,
Abſoluitq; reos, multorum corda ſerenat.
Prædicat, obſecrat, arguit, increpat, arcet & urget,
Corripit, attrahit, inſtruit, admonet, ut mala purget.
Et quod dicebat aliis, prius ipſe gerebat:
Facto complebat, & ſic ſua iuſſa ferebat.
Tradidit hanc formam Chriſtus nobis imitandam,
Sed fugit hanc normam ſtultus, peſtem quaſi quandam;
Ventis uerborum linguæ dum laxat habenas,
Actus ſanctorum ſpernens menteſq; ſerenas.
Et tamen alta poli non ſcandit ſermo, ſed actus.
Expers ſitq; doli, pro Chriſti nomine factus.
Sanctum ditauit Bernardum gratia duplex,
Hunc opus ornauit & uerbi copia ſupplex.
Sermo præcellens doctoris honore beauit,
Hunc opus excellens, ad cælica regna leuauit.
Annos ſex decies & tres ætatis habebat,
Cæli quando quies hunc à mundo rapiebat.
Centum cœnobia, decies ſex fecit abundè,
Addens ſubſidia, conuentus uiueret unde.
Implebat ſanctum diuini feruor amoris,
Quem deus ad tantum prouexit culmen honoris.
Sic meritis diues mundo tranſiuit ab iſto
Ad cæli ciues, ſit laus & gloria Chriſto.
Amen.

O Pater alborum, dux & rector monachorum,
Cōſors ſanctorum, duc nos ad regna polorum.
¶Lactis uirginei ros infuſus faciei
Bernardi, dat ei dulcia uerba dei.
¶Fontanum caſtrum Bernardo contulit ortum,
Oblatos quinos contempſit pontificatus.

¶Beati Bernardi metricum teſtamentum. Et primo ſui prioris interrogatio.

QVæ uitæ forma, qui mores, quæ ſacra norma:
Quid deceat, quid non, inſtrue ſancte pater.

¶Reſponſio ipſius Bernardi.

QVæ feci primò, uobis facienda relinquo.
Nullum turbaui, diſcordes pacificaui.
Læſus ſuſtinui, nec mihi complacui.

Canonizatio

CANONIZATIO SANCTI Bernardi Claræuallenſis abbatis per Alexādrum papā tertiū. Anno Chriſti Milleſimo ſexageſimoquarto.

¶Literæ apoſtolicæ de uita & commendatione ſancti Bernardi quanto præconio excipiendus ſit. Et primò ad prælatos eccleſiæ Gallicanæ.

ALexāder ep̄s ſeruus ſeruorū dei, uenerabilibus fratribꝰ archiep̄is, ep̄is, & dilectis filiis abbatibus, aliiſq; eccleſiarum prælatis in regno Franciæ conſtitutis ſalutē & apoſtolicā benedictionē. Cōtigit olim dum eſſemꝰ Pariſius cōſtituti ut magni quidā ac uenerabiles uiri de canonizando ſanctæ recordatiōis Bernardo quondā Claræuallen̄. abbate facerēt mētionē, optātes utiq; & piis nobis precibꝰ ſuggerētes ut in concilio qđ de proximo erat Turōis celebrandū, digno huic & laudabili uoto, celebrē daremꝰ effectū. Cūq; nos eidē negocio fauorabili ſatis intenderemus affectu: ſuperuenit multitudo & frequētia petitorū, qui in diuerſis prouinciis rē ſimilē poſtulabāt. Vnde cū uideremus nō poſſe cōgruenter oibus ſatisfieri: ſtatutū pro ſcādalo deuitādo etiā in hoc differri, qđ oportebat pro tp̄e cæteris denegari. Nuper autē ex inſtātia & deuotione Claræuallen̄. fratrū, & aliarū ſublimiū perſonarū eiſdē apud nos precibus innouatis reduximus ad memoriā noſtrā, eiuſdē beati uiri ſanctā ac uenerabilē uitā: qualiter ipſe ſingularis grꝛæ ꝓrogatiua ſuffultus non ſolū in ſeipſo ſanctitate ac religione ꝑfulſerit, ſed etiā i uniuerſa eccleſia dei fidei & doctrinæ lumine radiarit. Fructum uerò quē in domo dn̄i & uerbo operatꝰ eſt & exēplo, nullꝰ ferè terminus ſanctæ xp̄ianitatis ignorat: cum uſq; ad exteras quoq; barbaras nationes religiōis inſtituta trāſmiſerit: atq; mōaſteriorū fundationē extēderit, & iſinitā multitudinē peccatorū ꝑ uiæ ſecularis latitudinē icedētē, ad ſpiritalis uitæ rectitudinē reuocarit. Specialr̄ aūt ſacroſctām Romanā eccleſiā cui autore dn̄o ꝑſidemus, ita quōdā ſub grauis ꝑſecutiōis turbine laborātē: tā uitæ merito quā datæ ſibi cælitꝰ ſapiētiæ ſtudio ſuſtētauit: ut dignè qđe & nobis & oibꝰ eiſdē eccl'iæ filiis in memoria habēdus ſit, & deuotiōe ꝑpetua uenerādꝰ. In afflictione uerò corporis ſui uſq; adeo ſibi mūdū ſeq; mūdo reddidit crucifixū: ut cōfidamꝰ martyrū quoq; cū merita obtinere ſanctorū, quē cōfeſsionis ordine & parſimonia uitæ, tā lōgū cōſtat duxiſſe martyriū. Quibꝰ oibꝰ pia cōſideratiōe peſatis, & in cōcilio fratrū noſtrorū expoſitis: cōfiſi de mīa dei cui ꝑſeuerāter & fidelr̄ militauit: necnō & de btōrū petri & pau. ap'lorū & eiuſdē btiſsimi cōfeſſoris meritis p̄ſumētes, cū ap'licæ ſedis autoritate catalogo ſctōrū aſcribi mādauimꝰ, & cōmemoratiōis ſuæ feſtū decreuimꝰ amodo publicè celebrādū. Vos ergo q & eiuſdē ſedis ap'licæ inſtituta ſuſcipere & deū in ſctis ſuis cōſueuiſtis glīoſiꝰ honorare, ſic memoriā ſcti huiꝰ celebretis i terris: ut p̄cibꝰ eiꝰ & meritis, digna p̄mia recipiatis in cælis. Datū Anagniæ. xv. Kal. Februarii.

¶Itē apoſtolicæ literæ ad regē Franciæ. Vn̄ ſuprà.

ALexāder ep̄s ſerꝰ ſeruorū dei: illuſtri Francorū regi Salutē & ap'licā bn̄dictionē. Nouit (ut credimꝰ) regalis tuæ magnificētiæ celſitudo ꝙ ea q̄ cū honore dei grata tibi acceptaq; cognouimꝰ: ad utilē ſemp effectū magno & uolēti aio ꝓmouemꝰ. Maximè aūt hoc in illis operibꝰ obſeruamꝰ: i qbꝰ ſpecialr̄ & honor dei, & ſuorū glīa ſctōrū declarať. Sciētes q̄q; tibi fore gratiſsimū: qcqd ad decorē eccl'iæ, & ſupni regis honorē autoritate fuerit ap'lica cōſtitutū. Vn̄ qm̄ ſanctæ recordatiōis Bernardꝰ q̄ndā abbas Claræuallis & deo ſp charꝰ: & tā tibi quā uniuerſo regno tuo gratꝰ extitit & acceptꝰ, eū ad glīā dei & exultationē eccl'iæ ac totiꝰ regni tui canonizādū decreuimꝰ, & inter btiſsimos cōfeſſores feſtiua celebritate colēdū: tā de mīa dei & btōrū petri & pauli ap'lorum eiꝰ cōfiſi meritis: quā ſuæ cōuerſatiōis & ſctīmoniæ nō ignari. Monemus igiť xp̄ianiſsimæ ſerenitatis tuæ regiā pietatē, ut hoc cæleſtis grꝛæ donū regno tuo te regnāte collatū lætæ deuotiōis brachiis amplectaris: eiq; iā cæleſti btītudine ꝑfruēti ſolita pietate deuotꝰ exiſtas, quē ꝑ ſua uenerabili ſctītate adhuc in terris poſitū diligebas. Claræuallēſe uerò mōaſterium qđ fundauit, i qͦ etiā corpꝰ eius uenerabile requieſcit, ita te ob reuerētiā eiꝰ hr̄e uolumꝰ cōmēdatū: ut eū ſemp merearis habere patronū. Datū Anagniæ. xv. Kal. Februarii.

¶Item eiuſdem ad oēs abbates Ciſtercienſis ordinis.

ALexāder ep̄s ſerꝰ ſeruorū dei dilectis filiis Ciſtercii, de firmitate, & pōtigniaci, et Claræuallis, & morimūdi, atq; uniuerſis abbatibꝰ ciſterci. ordinis: ſalutē & apoſtolicā bn̄dictionē. Quoties honeſta nobis opportunitas exhibeť, ut fidei & deuotioni quā circa eccleſiā dei nr̄is tp̄ibus habuiſtis, poſsimꝰ in aliquo ꝓ meritis rn̄dere, opportunitatē ipā libēter amplectimur: & i his maximè q̄ ſpecialē noſcunť redolere uirtutē ueſtris occurrere ꝓfectibus nō moramur. Cōtigit aūt hoc tp̄e ut uerbū qđ ab olim fuerat de beati Bernardi quōdā Claræuallis abbatis canonizatione ꝓpoſitū, & ꝓ quorūdā ſimilia poſtulātiū ſcādalo à Turonēſis cōcilii celebratiōe dilatū, ad noſtrā reducereť (deo uolēte) memoriā: & faciēte nobiſcū ſignū in bonū q hoc pietatis opus, noſtris ſeruauit manibus conſummandū. Nos enim uitā & ſanctitatē eiuſdem beatiſsimi confeſſoris recordatione ſolicita memorantes: quomodo ſcilicet & in ſeipſo religiōis & ſanctimoniæ p̄rogatiua magnificus, & uniuerſæ eccl'iæ dei, ſpecialr̄ autē ordini ur̄o, fide & doctrina utilis extiterit, & copioſiſsime fructuoſus: cōfiſi de mīa dei, & beatorū apoſtolorū Petri & Pauli, necnō de eiuſdē ſcti cōfeſſoris meritis p̄ſumētes cū (frm̄ noſtrorū cōmunicato cōcilio) autoritate ap'licæ ſedis ſctōrum catalogo duximus aſcribendū, & diē depoſitionis ipſius in eccl'ia publicè celebrādū. Vn̄ qm̄ hoc ita in glīam & honorē ſummi cōditoris exuberat ut in ueſtrā quoq; ædificationē, cōſolationēq; redundet: ur̄a potiſſimū intereſt oipotēti deo grās agere, qui modernis tēporibus uirū perfectæ & p̄dicabilis ſanctitatis in ur̄o ordine uoluit ſuſcitare. Vos igiť munificentiæ donū, ſpeciali deuotione ſuſcipite, & deum in ſanctorū ſuorū glorificatiōe mirabilē, in huius celebratione ſpecialiter honorate. Datum Agnaniæ. xv. Kal. Februarii.

¶Item eiuſdem ad Claræuallenſes.

ALexander ep̄s ſeruus ſeruorum dei, dilectis filiis Gerardo abbati, & uniuerſo conuentui Claræuallis: ſalutē & apoſtolicā benedictionē. Sicut de religione & pietate, quā circa deū geritis nihil nobis reſtat ambiguū: ſic exhibite circa nos robur deuotionis & fidei clara ſemper eſt certitudine manifeſtum. Nō enim poteratis: ſed nec, deinceps deo autore poteritis à gratia ſanctitatis apparere degeneres quos ſancti patris conſtat eſſe hæredes, cui & gratia ſpiritalis abūdauit ad meritum, & operum efficacia non defuit ad exemplum. Scitis nāq; & pia ueneratiōe recolitis qualiter beatæ memoriæ Bernardus cœnobii ueſtri primus abbas præcipuuſq; fundator deo quidem pro uirtute religionis acceptus: & eccleſiæ dei pro plenitudine deuotiōis & fidei extiterit gratioſus: ita ut merito deberetis haberi culpabiles, ſi imitationis & ueneratiōis ipſius eſſetis in aliquo negligentes. Placuit ergo nobis quòd pro eo tanquam pro pio patre ſolicitudinem habuiſtis: & canonizationē ipſiꝰ uoto laudabili poſtulaſtis. Nos quibus cordi ſemper eſt pro multis (fili abba) tuæ deuotionis obſequiis, & totius domus ueſtræ ſtudiis religioſis & piis ueſtris iugiter obtemperare precibus & profectibus aſpirare, uoto huic clementer annuimus: ut noſtram circa uos & gratiam & beneuolentiam comprobemus. Vita igitur eiuſdem beatiſsimi confeſſoris ad memoriam reuocata, quomodo ſcilicet fide & religione atq; doctrina præfulſerit quantoq; in eccleſia dei perſpicuæ claritatis lumine radiarit, cū fratrum noſtrorum cōſilio habito confiſi de miſericordia dei & beatorum apoſtolorum Petri & Pauli, atq; de eiuſdem ſancti meritis præſumentes, catalogo ſanctorum

duximus aſcribendum: dieq; depoſitionis eius feſtiuū de cætero & celebrē obſeruādū. Vnde quia ueſtra potiſsimū intereſt eiꝰ & imitari uitā, & gloriā uenerari, ſatagite i oībus & ſtudete, ipſiꝰ ſcti prīs & inhærere ueſtigijs, & feſtū excolere ſctitatis, ut cuius cōuerſatiōis meruiſtis eſſe pticipes: digni habeamini eiuſdē beatitudinis fore cōſortes. Datū Anagniæ, quintodecimo kalendas Februarij.

¶Incipit præfatio ſancti Bernardi abbatis in uitam ſancti Malachiæ epiſcopi.

SEmper quidem operæpreciū fuit, illuſtres ſanctorū deſcribere uitas, ut ſint in ſpeculū & exēplū ac quoddā ueluti cōdimentum uitæ hominum ſup terram. Per hoc enim quodammodo apud nos etiam poſt mortē uiuunt: multoſq; ex his qui uiuentes mortui ſunt, ad uerā prouocant & reuocant uitā. Verū nūc maximè id requirit raritas ſanctitatis: & noſtra plenè ætas inops uirorū. Quam ſanè inopiā ſup nos adeo inualuiſſe ſentimus: ut nulli ſit dubium illa ſnīa nos feriri, qm̄ abundabit iniquitas: refrigeſcet charitas multorū. Et ut ſuſpicor ego, aut p̄ſto, aut ꝓpe eſt: de quo ſcriptū eſt: faciē eiꝰ præcedet egeſtas. Ni fallor antixp̄s eſt iſte: quem fames ac ſterilitas totiꝰ boni, & præit, & comitat̃. Siue igit̃ nūcia iam præſentis, ſiue iam iamq; affuturi prænuncia, egeſtas in euidenti eſt. Taceo uulgus, taceo uilē filiorū huius ſeculi multitudinē: in ipſas eccleſiæ colūnas uolo oculos leues. Quē mihi oſtēdas, uel de illorū numero qui uidētur dati in lucē gentiū, nō magis de ſublimi fumantem, quàm flammantem? Etſi lumen qd̄ in te eſt, inquit, tenebræ ſunt quātæ ſunt tenebræ? Niſi tu illos fortè (qd̄ non credo) lucere dixeris, qui quæſtū æſtimāt pietatē: qui in hæreditate dn̄i nō quæ dn̄i, ſed magis q̄ ſua ſunt quæritāt. Quid dico q̄ ſua ſunt? Perfectꝰ ſit & ſctūs etiā ſua q̄rēs, ſuaq; retinēs: ſi ab alienis cor manuſq; cōtineat. Meminerit tamē q ſibi niſq; huc fortè perueniſſe uidetur, eūdē exigi ſctitatis gradum & ab ethnico. An nō milites ſuis iubent̃ contenti fore ſtipendijs, ut ſalui ſiāt? Magnū uerò eccleſiæ doctori, ſi ſit ſicut unꝰ militū: aut certè (qd̄ ad illorū improperiū ꝓpheta loquit̃) ſi ut ppl's, ita & ſacerdos fuerit. O deformitatē. Itáne ſummꝰ merito reputādus erit, qui à ſummo corruens gradu hærebit uix in infimo, ne abyſſo abſorbeatur? Quàm rarus tn̄ iſte ipe in clero. Quem item das mihi contentū neceſſarijs, cōtemptorem ſuperfluorū? Lex eſt tamē præfixa ab apl'is apl'orū ſucceſſoribus. Victum & ueſtitum hn̄tes inquiūt, his cōtēti ſimus. Vbi forma hæc? In libris cernimus eam: ſed non in uiris. Habes uerò de iuſto, quia lex dei eius in corde ipſius: & nō in codice. Nec perfectionis is gradꝰ. Perfectus carere & neceſſarijs paratus eſt. At gratis iſtud. Vtinā ſuperfluis ponatur modus: utinam nō cupiamus in infinitū. Sed qd? Fortè reperias qui hoc poſſit. Id quidē difficile: ſed uide quid egimus. Quærebamus uirū optimū: multorū liberatorē: & ecce laboramus in inueniendo, qui ſeipſum ſaluum facere poſsit. Optimus hodie eſt: qui nō eſt nimis malꝰ. Vnde qm̄ à terra defecit ſanctus: uideor mihi non ſuperuacuè ex his qui empti ſunt de terra, reuocare ad mediū Malachiā ep̄m: uirū uerè ſanctū & nr̄orū quidē tēporū ſingularis ſapiētiæ & uirtutis. Iſte erat lucerna ardens & lucēs: nec extincta eſt tn̄, ſed ſubmota. Quis mihi iure ſuccenſeat, ſi readmouero eā? Imo uerò nō eſt qd̄ mihi ingrati eſſe mei ſeculi hoīes debeant, & oīs deinceps gn̄atio uentura, ſiquem conditio tulit, reuocem ſtylo, ſi mūdo reſtituā quo dignus nō erat mūdus: ſi ſeruē memoriæ hoīm, hoīem cuius memoria in benedictione ſit oībus qui legere dignabunt̃: ſi me excitāte amicū dormiētē, uox turturis audita fuerit i terra nr̄a dicēs, ecce ego uobiſcū ſum oībꝰ diebꝰ uſq; ad cōſummationē ſcl'i. Deinde ſepultꝰ apud nos eſt, nobis ſpāliter hoc opꝰ incūbit. Quid ꝙ me inter ſpāles amicos ſanctus ille habebat. & eo loci ut nulli i hac parte gl'iæ ſecd'm fuiſſe me credā? Nec mercede uacat: mihi tantæ familiaritas ſanctitatis. Primitias iam accepi in extremis poſitꝰ erat, imo in principijs, iuxta illud: Cū cōſummatus fuerit homo tūc incipit. Accucurri ego, ut benedictio morituri ſup me ueniret. At ille cū iam mēbra alia mouere nō poſſet, fortis ad dādā benedictionē: eleuatis ſanctis manibus ſuper caput meū benedixit mihi, & benedictionē hæreditate poſsideo. Et quomodo ego illū ſilere queam? Poſtremo tu id mihi abba Congane iniungis, reuerendus frater & dulcis amicus meus, ac tecum pariter (ut ex hybernia ſcribis) ueſtra illa omnis eccleſia ſanctorum. Libens obedio: præſertim ꝙ nō eloquiū exigitis, ſed narratiōem. Dabo uerò operam ut ea ſit pura & luculenta: deuotos informans, faſtidioſos non onerans. Sanè narrationis ueritas ſecura apud me eſt, intimata à uobis: haud alia proculdubio proteſtantibus quàm quæ certiſsimè comperta ſunt uobis.

¶Explicit præfatio.

¶INCIPIT VITA SANSTI MALACHIAE EPISCOPI.

MAlachias noſter ortus hybernia de populo barbaro, ibi educatus, ibi literas edoctus eſt. Cæterū de natali barbariæ traxit nihil: nō magis quàm piſces maris de ſale materno. Q; uerò ſuaue qd̄ inculta nobis barbaries tam urbanum protulit ciuem ſanctorum, & domeſticum dei: qui producit mel de petra, oleūq; de ſaxo duriſsimo: ipſe fecit hoc. Parētes tamen illi fuere genere & potētia magni: iuxta nomen magnorum qui ſunt in terra. At mater mente quàm ſanguine generoſior, ſatagebat in ipſo initio uiarum ſuarum notas paruulo facere uias uitæ: hāc pluris illi exiſtimans uentoſa ſcientia literaturæ ſecularis. Ad utranq; tamen huic nō defuit ingenium pro ætate. In ſcholis literas, domi timorem domini docebatur, & quotidianis profectibus reſpondebat ambobus ſatis magiſtro & matri. Nempe à principio ſpiritum ſortitus eſt bonum, per quem erat puer docilis, & amabilis ualde, mirè admodum omnibus per omnia gratioſus. Bibebat autem pro lacte de pectore materno aquas ſapientiæ ſalutaris, & fiebat indies ſeipſo prudentior. Prudentior dicam, an ſanctior? Vtrūq; enim ſi dixero, non me pœnitebit: ueritatē enim dicam. Agebat ſenē moribus, annis puer, expers laſciuiæ puerilis. Cumq; ex hoc cunctis eſſet reuerentiæ & ſtupori, non tamen inde ut aſſolet inſolētior inueniebat̃: ſed magis quietus & ſubditus in omni manſuetudine. Nō impatiēs magiſterij: non fugitans diſciplinæ, non lectiōis faſtidiens, non ludorum denique appetens: quod uel maximè illa ætas dulce ac familiare habere ſolet. Et proficiebat ſupra omnes coætanos ſuos: in ea quidem literatura quæ illi cōpetebat ætati. Nam in diſciplina morum profectuq; uirtutum, etiā ſuper omnes docentes ſe in breui enituit: non tā matre tn̄, quàm unctione magiſtra. Hac ſolicitāte, haud ſegniter & in diuinis exercebat̃, petere ſecretū, anticipare uigilias, meditari in legę, refici parcius, orare frequentius. Et quia eccleſiā frequentare nec uacabat propter ſtudium, & pro uerecundia non libebat: leuare puras manus in omni loco, ubi tn̄ ſecretè id poſſet. Iā tunc ſiquidem cautus fuit declinare uirus uirtutū, inanem gloriam. ¶Eſt uicus prope ciuitatem in qua diſcebat puer: quo magiſter eiꝰ frequēter pergere ſolitus erat, ipſo ſolo comite. Illo eūtibꝰ ambobꝰ pariter ipe (ut poſtea referebat) retrahebat pedē, ſiſtebat gradū, & ſtās à tergo magrī. Illo qdem nō cōperiēte expanſis ad cælū manibꝰ rapti quodāmō ac ueluti iaculatā emittebat orōnē: & ſic diſsimulans magrm̄ denuo ſequebatur. Iſtiuſmodi pio furto, puer ſæpius eludebat comitē pariter & magrm̄. Nō ē dicere oīa, q̄ eiꝰ principia colore bonæ indolis decorauere, ad maiora atq; utiliora currendū. Vnū tn̄ refero adhuc: ꝙ hoc meo quidem iudicio nō modo bonæ ſed & magnæ in puero dederit inſigne ſpei. ¶Excitus aliqn̄ opinione cuiuſdam magrī (erat

enim famoſus

em̄ famoſus i diſciplinis quas dicunt liberales) adiuit illū diſcendi cupiditate. Quippe extrema iam pueritiæ captās ad eas literas anhelabat. Intrans uerò domū uidit uirū ludentē ſubula: crebriſq; ſulcātem tractibus neſcio quo notabili modo parietē. Et ſolo uiſu offenſus puer ſerius ꝙ leuitatē redoleret, reſiliuit ab eo ac deinceps illū nec uidere curauit. Ita cū eſſet ſtudioſiſsimꝰ literarū: præ honeſto tn̄ ſpreuit eas uirtutis amator. Tali quodam præludio puer præparabat̃, ad eū qui ſe manebat in fortiori ætate conflictū: iamq; ipſe aduerſariū ꝓuocabat. Et malachiæ quidem pueritia ſic erat. Porrò adoleſcentiā ſimili, tranſiuit, ſimplicitate & puritate: niſi ꝙ creſcente ætate creſcebat ſimul illi ſapientia & gratia apud deūm & homines.

HInc iam. ſ. ab ineunte adoleſcentia eius cœpit manifeſtius apparere quid eſſet in hoīe: & gr̄a dei in illo uacua nō uideri. Vidēs em̄ induſtriꝰ adoleſcēs quā in maligno mūdꝰ poſitus ſit & cogitās qualē ſpiritū accepiſſet dicebat itra ſe. Non eſt ſpūs huius mūdi iſte. Quid iſti & illi? Non eſt ſocietas alteri ad alterū: non pluſ quā luci ad tenebras. Meꝰ ex deo eſt: & ſcio q̄ in illo donata ſunt mihi. Inde mihi interim adhuc innocētia uitæ, inde cōtinētiæ decus, inde iuſtitiæ fames: inde quoq; illa eo ſecurior q̄ ſecretior gl'ia mea ē teſtimoniū cōſciæ meæ. Nil horum mihi tutū ſub principe mundi. Deinde habeo theſaurū hunc in fictili uaſe. Verendū ne impingat & frāgat̃: & effundat̃ oleū lætitiæ qd̄ porto. Et qdē non impingere inter ſaxa & ſcopulos diſtortæ & anfractuoſæ uiæ & uitæ huiꝰ, difficillimū. Itáne in momēto perdā ſimul oēs qbus ab initio ꝑuētꝰ ſum oēs bn̄dictiōes dulcedinis? Reſigno illi potiꝰ à q̄ ſunt & me pi̇ter. Et ego em̄ ipſiꝰ. Perdo ip̄am ad tp̄s aīam meā: ne pdā in æternū. Et qd̄ ſum & q̄ habeo oīa, ubi mihi æq̄ ſalua, ut in manu autoris? Quis ita ad ſeruādū ſolicitꝰ, ad retinēdū potēs, ad reſtituēdū fidelis? Seruabit tuto: reſtituet opportunè. Sine retractatione me do ad ſeruiēdū illi de donis ſuis. Nō pōt mihi perire ex omnibus: q̄ in opus pietatis expendero. Fortè & ſperare plus aliquid licet. Solet reddere cū uſura: qui dat gratis. Ita eſt: etiā cumulabit & multiplicabit in aīa mea uirtutem. Hæc cogitauit & fecit: ſciens abſq; facto uanas eſſe cogitatiōes hominū. ¶Erat homo i ciuitate Ardinacha: ipſa eſt, in qua alitꝰ eſt malachias: & homo ille ſanctꝰ, & auſteræ admodū uitæ: inexorabilis caſtigator corpis ſui. Cellā hn̄s iuxta eccleſiā, in ea manebat: ieiunijs: & obſecrationibus ſeruiens die ac nocte. Ad hunc ſe contulit malachias, formā uitæ accepturus ab eo: qui uiuū ſe tali damnauerat ſepultura. Et uide humilitatē. A primæua ætate i ſancta arte magrm̄ (qd̄ dubiū nō eſt) habuerat deū: & ecce factus eſt denuo diſcipulus hoīs, homo mitis & humilis corde. Si neſciebamus hoc uel ſolo nobis ipſe ꝓbauit. Legāt hoc q docere quæ nō didicere conant̃, diſcipulos ſibi coaceruantes, qui nūquā diſcipuli extitere: cæci duces cæcorū. Malachias doctus à deo, doctorē nihilominꝰ quæſiuit hoīem: & quidem cautè & ſapienter. Quid ſimile quæſo afferre quibat i quo æquè daret, caperētue experimētum profectus ſui? Si malachiæ exemplum eis pro minimo eſt: Pauli opus attēdāt. Nōnne euāgeliū ſuum qd̄ non ab homine acceperat ſed à Chriſto cū hoībꝰ tn̄ cēſuit cōferendū, ne fortè in uacuum curreret aut cucurriſſet? Vbi ille ſecurꝰ nō eſt: nec ego. Si quis hoc ſcit: uideritne non tam ſecuritas ſit quàm temeritas. Sed hæc alteriꝰ tēporis. Nūc uerò ſonuit in ciuitate qd̄ factū eſt: & cōmota eſt uniuerſa ad inopinatam nouitatem. Stupebāt autē oēs, & uirtutē mirabātur: eoq; ampliꝰ quo minus uſitatam in gēte fera. Videres tūc reuelari ex multorum cordibus cogitatiōes. Pleriq; humano affectu penſantes factū plangere & dolere: ꝙ dilectus omnibꝰ delicatuſq; adoleſcens, duris ſe adeo laboribus mācipaſſet, Alij ſuſpicati leuitatem propter ætatē, diffidere de pſeuerātia, timere de caſu. Nonnulli temeritatē cauſantes, indignari & tremere in eum: ꝙ ſupra ætatē & uires inconſultè rem arduā fuiſſet aggreſſus. Verū ille ſine conſilio egit nihil. Nā habuit cōſiliū à ꝓpheta: qui ait. Bonū ē hoi ſi portauerit iugū ab adoleſcentia. Et addit. Sedebit ſolitariꝰ & tacebit: quia leuauit ſe ſupra ſe. Sedebat ſibi iuuēculus ſecus pedes Imarij, hoc em̄ nomē uiro: & aut diſcebat obedientiam, aut ſe didiciſſe docebat. Sedebat ut quietus, ut manſuetus, ut hūilis. Sedebat & tacebat ſciēs ſm̄ prophetā cultū iuſtitiæ eſſe ſilentiū. Sedebat ut pſeuerās, tacebat ut uerecūdus: niſi ꝙ ſuo illo ſilētio in dei auribꝰ loquebatur cū ſctō Dauid. Adoleſcētulꝰ ſum ego & cōtēptꝰ: iuſtificatiōes tuas nō ſum oblitꝰ. Et ſedebat interim ſolitariꝰ, qa & ſine ſocio & ſine exēplo. Quis em̄ an̄ malachiā diſtrictiſsimū uiri ꝓpoſitū uel cogitaret attentare? Nempe mirabile oībus habebat̃: non imitabile. Malachias imitabile perſuaſit: ſedendo duntaxat & tacendo. Intra paucos dies habuit imitatores non paucos: prouocatos exemplo ſui. Ita q prīo ſolitarius ſedit & unicus prīs ſui, ſit iam unus ex multis: ſit ex unigenito primogenitus in multis fratribus. Et ut prior in cōuerſiōe, ita in cōuerſatiōe ſublimior: & q an̄ oēs uenit oīm iudicio ſupra oēs eminuit in uirtute. Et dignus uiſus eſt ep̄o pariter & magr̄o: q ad diaconij gradū promoueret̃. Et coegerūt eum. Hic iā leuita dn̄i publicè ſe ad omne opꝰ pietatis accinxit: plus uerò ad eas res in quibus aliqua iniuria uideret̃. Deniq; cura erat ei maxima in ſepeliendis defunctis pauperibꝰ, ꝙ hoc ſibi nō minꝰ humilitatē ſapet, quā hūanitatē. Nec defuit nouo noſtro Tobiæ rediuiua à muliere tētatio: imo à ſerpente per mulierē. Germana eius indignitatē (ut ſibi uidebat̃) officij exhorrēs, quid facis, inquit, ô inſane? Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Et hoc illi quotidie exprobrans ingerebat ſed rn̄debat̃ mulieri ſtultæ iuxta ſtultitiā ſuā: Miſera tu eloquij caſti uocē tenes: ſed uirtutē ignoras. Ita ad miniſteriū qd̄ coactus acceſſerat, deuotus tenuit: indeſeſſus exercuit. Vn̄ & cenſuerūt etiā ſacerdotale officiū imponēdū illi. Et factū eſt ita. Erat autem cùm ſacerdos ordinatus eſt, annos natus quaſi uigintiquinq;. In qua eius utraq; ordinatiōe ſi quid præter canonū formam proceſsiſſe uidetur: ut uerè uidet̃ (ſiquidē infra uiceſimūquintum annū leuiticū miniſterium, infra triceſimū adeptꝰ eſt ſacerdotij dignitatem) donādū ſanè: tum zelo ordinatoris, tum meritis ordinati. Ego uerò iſtud nec in ſctō redarguēdū, nec uſurpandū cōſulo ei qui ſctūs nō fuerit. Nec cōtētus ep̄s etiā uices ſuas cōmiſit ei, ſeminare ſemē ſctm̄ in gente nō ſctā: & dare rudi populo & ſine lege uiuenti, legē uitæ & diſciplinæ. Suſcepit ille mādatum in omni alacritate: ſicut erat ſpiritu feruēs, nec talētis incubās, ſed inhiās lucris. Et ecce linguæ ſarculo cœpit euellere, deſtruere, diſsipare, de die in diem factitans praua in directa & aſpera in uias planas. Exultabat ut gigas ad diſcurrendū ubiq;: diceres ignem urentē i cōſumendo criminum uepres: diceres ſecurim uel aſciam in deijciendo plantationes malas. Extirpare barbaricos ritꝰ: plantare eccleſiaſticos. Veternoſas omnes (neq; enim paucæ inueniebantur) abolebat ſuperſtitiones: ſeu quaſlibet ubicūq; deprehendiſſet malignitates immiſſas p angelos malos. Deniq; quicquid incōpoſitū, quicquid indecorū, quicqd diſtortū obuiū habuiſſet nō parcebat oculus eiꝰ, ſed uelut grādo groſſos è ficubus, & ſicut puluerē uentus à facie terræ, ſic corā facie ſua eiuſmodi nitebatur totū ꝓ uiribus exturbare ac delere de populo ſuo. Et pro his omnibꝰ tradebat iura cæleſtia: optimꝰ legiſlator. Leges dabat plenas iuſtitiæ: plenas modeſtiæ & honeſtatis. Sed & apoſtolicas ſanctiōes, ac decreta ſctōrū patrū: p̄cipueq; cōſuetudies ſanctæ Romanæ eccl'iæ i cūctis eccl'ijs ſtatuebat. ¶Hinc eſt ꝙ hodieq; in illis ad horas canonicas cantat̃ & pſallit̃: iuxta morē uniuerſæ terræ: nam minime id ante fiebat, ne in ciuitate quidē. Ipſe uerò in adoleſcētia cantū didicerat, & in ſuo cœnobio mox cātare fecit cū necdū in ciuitate ſeu in ep̄atu uniuerſo cantare ſcirēt uel uellent. Deinde uſum ſaluberrimū cōfeſsionis, ſacramentū cōfirmatiōis, cōtractū cōiugiorū: q̄ oīa aut ignorabāt, aut negligebāt: malachias de nouo inſtituit. Et de his iſta pro exēplo ſufficiant. Nam & per totū hiſtoriæ textum breuitatis ſtudio plurima prætermimus.